۳۱۲۹

M.A.LIBRARY, A.M.U.

PE3149

یوم یعنی روز	ماہ جنوری ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ پوس سنہ ۱۲۵۵ بنگلہ	ماہ پوس سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ پوس سنہ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ پوس سنبت ۱۹۰۵ ہندی	شہر صفر سنہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
دوشنبہ	۱	۱۹	۲۲	۲۰	۷ سودی	۵
سہ شنبہ	۲	۲۰	۲۳	۲۱	۸	۶
چہارشنبہ	۳	۲۱	۲۴	۲۲	۹	۷
پنجشنبہ	۴	۲۲	۲۵	۲۳	۱۰	۸
جمعہ	۵	۲۳	۲۶	۲۴	۱۱	۹
شنبہ	۶	۲۴	۲۷	۲۵	۱۲	۱۰
یکشنبہ	۷	۲۵	۲۸	۲۶	۱۳	۱۱
دوشنبہ	۸	۲۶	۲۹	۲۷	۱۵	۱۲
سہ شنبہ	۹	۲۷	۱ ماگھ	۲۸	۱ ماگھ بدی	۱۳
چہارشنبہ	۱۰	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
پنجشنبہ	۱۱	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۵
جمعہ	۱۲	۳۰	۴	۱ ماگھ	۴	۱۶
شنبہ	۱۳	۱ ماگھ	۵	۲	۵	۱۷
یکشنبہ	۱۴	۲	[illegible]	۳	۶	۱۸
دوشنبہ	۱۵	۳	۷	۴	۷	۱۹
سہ شنبہ	۱۶	۴	۸	۵	۸	۲۰
چہارشنبہ	۱۷	۵	۹	۶	۹	۲۱
پنجشنبہ	۱۸	۶	۱۰	۷	۱۰	۲۲
جمعہ	۱۹	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
شنبہ	۲۰	۸	۱۲	۹	۱۱	۲۴
یکشنبہ	۲۱	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
دوشنبہ	۲۲	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
سہ شنبہ	۲۳	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
چہارشنبہ	۲۴	۱۲	۱۶	۱۳	۱۵	۲۸
پنجشنبہ	۲۵	۱۳	۱۷	۱۴	۱ ماگھ سودی	۲۹
جمعہ	۲۶	۱۴	۱۸	۱۵	۲	غرہ ربیع الاول
شنبہ	۲۷	۱۵	۱۹	۱۶	۳	۲
یکشنبہ	۲۸	۱۶	۲۰	۱۷	۴	۳
دوشنبہ	۲۹	۱۷	۲۱	۱۸	۵	۴
سہ شنبہ	۳۰	۱۸	۲۲	۱۹	۶	۵
چہارشنبہ	۳۱	۱۹	۲۳	۲۰	۷	۶

یوم	ماه فروری سنه ۱۸۴۹ عیسوی	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۵ بنگله	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۶ فصلی	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۶ ولایتی	ماه ماگهه سنبت ۱۹۰۵ هندی	ربیع الاول سنه ۱۲۶۵ سنه ۱۲ جلوس والا
پنجشنبه	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۸	۷
جمعه	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۸
شنبه	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۹
یکشنبه	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۱۰
دوشنبه	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۱
سه‌شنبه	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۲
چهارشنبه	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۳
پنجشنبه	۸	۲۷	۱ پهاگن	۲۸	۱ پهاگن	۱۴
جمعه	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۵
شنبه	۱۰	۲۹	۳	۱ پهاگن	۳	۱۶
یکشنبه	۱۱	۱ پهاگن	۴	۲	۴	۱۷
دوشنبه	۱۲	۲	۵	۳	۵	۱۸
سه‌شنبه	۱۳	۳	۶	۴	۶	۱۹
چهارشنبه	۱۴	۴	۷	۵	۷	۲۰
پنجشنبه	۱۵	۵	۸	۶	۸	۲۱
جمعه	۱۶	۶	۹	۷	۹	۲۲
شنبه	۱۷	۷	۱۰	۸	۱۰	۲۳
یکشنبه	۱۸	۸	۱۱	۹	۱۱	۲۴
دوشنبه	۱۹	۹	۱۲	۱۰	۱۲	۲۵
سه‌شنبه	۲۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۳	۲۶
چهارشنبه	۲۱	۱۱	۱۴	۱۲	۱۳	۲۷
پنجشنبه	۲۲	۱۲	۱۵	۱۳	۱۴	۲۸
جمعه	۲۳	۱۳	۱۶	۱۴	۱۵	۲۹
شنبه	۲۴	۱۴	۱۷	۱۵	۲ پهاگن سودی	۳۰
یکشنبه	۲۵	۱۵	۱۸	۱۶	۳	غره ربیع الثانی
دوشنبه	۲۶	۱۶	۱۹	۱۷	۴	۲
سه‌شنبه	۲۷	۱۷	۲۰	۱۸	۵	۳
چهارشنبه	۲۸	۱۸	۲۱	۱۹	۶	۴
مصر						

فاتحۀ دوازدهم [illegible]

[illegible]

یوم	ماہ مارچ سنہ ۱۸۲۹ عیسوی	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۵ بنگلہ	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ پھاگن سنبت ۱۹۰۵ سنہ ہندے	ربیع الثانی ۱۲۴۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
پنجشنبہ	۱	۱۹	۲۲	۳۰	۷	۵
جمعہ	۲	۲۰	۲۳	۳۱	۸	۶
شنبہ	۳	۲۱	۲۴	۲۲	۹	۷
یکشنبہ	۴	۲۲	۲۵	۲۳	۱۰	۸
دوشنبہ	۵	۲۳	۲۶	۲۴	۱۱	۹
سہ شنبہ	۶	۲۴	۲۷	۲۵	۱۲	۱۰
چارشنبہ	۷	۲۵	۲۸	۲۶	۱۳	۱۱
پنجشنبہ	۸	۲۶	۲۹	۲۷	۱۴	۱۲
جمعہ	۹	۲۷	اچیت	۲۸	اچیت بدی	۱۳
شنبہ	۱۰	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
یکشنبہ	۱۱	۲۹	۳	۳۰	۲	۱۵
دوشنبہ	۱۲	۳۰	۴	اچیت	۳	۱۶
سہ شنبہ	۱۳	اچیت	۵	۲	۴	۱۷
چارشنبہ	۱۴	۲	۶	۳	۵	۱۸
پنجشنبہ	۱۵	۳	۷	۴	۶	۱۹
جمعہ	۱۶	۴	۸	۵	۷	۲۰
شنبہ	۱۷	۵	۹	۶	۸	۲۱
یکشنبہ	۱۸	۶	۱۰	۷	۹	۲۲
دوشنبہ	۱۹	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
سہ شنبہ	۲۰	۸	۱۲	۹	۱۱	۲۴
چارشنبہ	۲۱	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
پنجشنبہ	۲۲	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
جمعہ	۲۳	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
شنبہ	۲۴	۱۲	۱۶	۱۳	۱۵	۲۸
یکشنبہ	۲۵	۱۳	۱۷	۱۴	اچیت سدی سنبت ۱۹۰۶ شروع	۲۹
دوشنبہ	۲۶	۱۴	۱۸	۱۵	۲	۳۰
سہ شنبہ	۲۷	۱۵	۱۹	۱۶	۳	جمادی الاول
چارشنبہ	۲۸	۱۶	۲۰	۱۷	۴	۲
پنجشنبہ	۲۹	۱۷	۲۱	۱۸	۵	۳
جمعہ	۳۰	۱۸	۲۲	۱۹	۶	۴
شنبہ	۳۱	۱۹	۲۳	۲۰	۷	۵

یوم	ماہ اپریل سنہ ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ چیت سنہ ۱۲۵۵ بنگلہ	ماہ چیت سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ چیت سنہ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ چیت سنبت ۱۹۰۶ ہندے	جمادی الاول سنہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
یکشنبہ	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۹	۶
دوشنبہ	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۷
سہ شنبہ	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۸
چہارشنبہ	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۹
پنجشنبہ	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۰
جمعہ	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۱
شنبہ	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۲
یکشنبہ	۸	۲۷	ا بیساک	۲۸	ا بیساک بدی	۱۳
دوشنبہ	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
سہ شنبہ	۱۰	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۵
چہارشنبہ	۱۱	۳۰	۴	ا بیساک	۴	۱۶
پنجشنبہ	۱۲	ا بیساکھ ۱۲	۵	۲	۵	۱۷
جمعہ	۱۳	۲	۶	۳	۶	۱۸
شنبہ	۱۴	۳	۷	۴	۶	۱۹
یکشنبہ	۱۵	۴	۸	۵	۷	۲۰
دوشنبہ	۱۶	۵	۹	۶	۸	۲۱
سہ شنبہ	۱۷	۶	۱۰	۷	۹	۲۲
چہارشنبہ	۱۸	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
پنجشنبہ	۱۹	۸	۱۲	۹	۱۰	۲۴
جمعہ	۲۰	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
شنبہ	۲۱	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
یکشنبہ	۲۲	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
دوشنبہ	۲۳	۱۲	۱۶	۱۳	ا بیساک سودے	۲۸
سہ شنبہ	۲۴	۱۳	۱۷	۱۴	۲	۲۹
چہارشنبہ	۲۵	۱۴	۱۸	۱۵	۳	جمادی الثانی
پنجشنبہ	۲۶	۱۵	۱۹	۱۶	۴	۲
جمعہ	۲۷	۱۶	۲۰	۱۷	۵	۳
شنبہ	۲۸	۱۷	۲۱	۱۸	۶	۴
یکشنبہ	۲۹	۱۸	۲۲	۱۹	۷	۵
دوشنبہ	۳۰	۱۹	۲۳	۲۰	۸	۶
	مصر					

یوم	ماه مئی ۱۸۴۹ سنہ عیسوی	ماه بیساکھ ۱۲۵۶ سنہ بنگلہ	ماه بیساکھ ۱۲۵۶ سنہ فصلی	ماه بیساکھ ۱۲۵۶ سنہ ولایتی	ماه بیساکھ سنبت ۱۹۰۶ ہندے	جمادی الثانی ۱۲۶۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
سہ شنبہ	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۹ سودے	۷
چہارشنبہ	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۸
پنجشنبہ	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۹
جمعہ	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۱۰
شنبہ	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۱
یکشنبہ	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۲
دوشنبہ	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۳
سہ شنبہ	۸	۲۷	۱ جیٹھ	۲۸	۱ جیٹھ بدی	۱۴
چہارشنبہ	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۵
پنجشنبہ	۱۰	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۶
جمعہ	۱۱	۳۰	۴	۳۱	۴	۱۷
شنبہ	۱۲	۳۱	۵	۱ جیٹھ	۵	۱۸
یکشنبہ	۱۳	۱ جیٹھ	۶	۲	۶	۱۹
دوشنبہ	۱۴	۲	۷	۳	۷	۲۰
سہ شنبہ	۱۵	۳	۸	۴	۸	۲۱
چہارشنبہ	۱۶	۴	۹	۵	۹	۲۲
پنجشنبہ	۱۷	۵	۱۰	۶	۱۰	۲۳
جمعہ	۱۸	۶	۱۱	۷	۱۱	۲۴
شنبہ	۱۹	۷	۱۲	۸	۱۲	۲۵
یکشنبہ	۲۰	۸	۱۳	۹	۱۳	۲۶
دوشنبہ	۲۱	۹	۱۴	۱۰	۱۴	۲۷
سہ شنبہ	۲۲	۱۰	۱۵	۱۱	۱۵	۲۸ سنہ ۱۳ جلوس والا
چہارشنبہ	۲۳	۱۱	۱۶	۱۲	۱ جیٹھ سودی	۲۹
پنجشنبہ	۲۴	۱۲	۱۷	۱۳	۲	غرہ رجب
جمعہ	۲۵	۱۳	۱۸	۱۴	۳	۲
شنبہ	۲۶	۱۴	۱۹	۱۵	۵	۳
یکشنبہ	۲۷	۱۵	۲۰	۱۶	۶	۴
دوشنبہ	۲۸	۱۶	۲۱	۱۷	۷	۵
سہ شنبہ	۲۹	۱۷	۲۲	۱۸	۸	۶
چہارشنبہ	۳۰	۱۸	۲۳	۱۹	۹	۷
پنجشنبہ	۳۱	۱۹	۲۴	۲۰	۱۰	۸

یوم	ماه جون ۱۸۴۹ سنه عیسوی	ماه جیٹھ ۱۲۵۶ سنه بنگله	ماه جیٹھ ۱۲۵۶ سنه فصلی	ماه جیٹھ ۱۲۵۶ سنه ولایتی	ماه جیٹھ سنه سمبت ۱۹۰۶	ماه رجب ۱۲۶۵ سنه ۱ جلوس والا
جمعه	۱	۲۰	۲۵	۲۱	۱۱ سودے	۹
شنبه	۲	۲۱	۲۶	۲۲	۱۲	۱۰
یکشنبه	۳	۲۲	۲۷	۲۳	۱۳	۱۱
دوشنبه	۴	۲۳	۲۸	۲۴	۱۴	۱۲
سه‌شنبه	۵	۲۴	۲۹	۲۵	۱۵	۱۳
چارشنبه	۶	۲۵	۱ اساڑه	۲۶	۱ اساڑه بدے	۱۴
پنجشنبه	۷	۲۶	۲	۲۷	۲	۱۵
جمعه	۸	۲۷	۳	۲۸	۲	۱۶
شنبه	۹	۲۸	۴	۲۹	۳	۱۷
یکشنبه	۱۰	۲۹	۵	۳۰	۴	۱۸
دوشنبه	۱۱	۳۰	۶	۳۱	۵	۱۹
سه‌شنبه	۱۲	۳۱	۷	۳۲	۶	۲۰
چارشنبه	۱۳	۳۲	۸	۱ اساڑه	۷	۲۱
پنجشنبه	۱۴	۱ اساڑه	۹	۲	۸	۲۲
جمعه	۱۵	۲	۱۰	۳	۹	۲۳
شنبه	۱۶	۳	۱۱	۴	۱۰	۲۴
یکشنبه	۱۷	۴	۱۲	۵	۱۱	۲۵
دوشنبه	۱۸	۵	۱۳	۶	۱۳	۲۶
سه‌شنبه	۱۹	۶	۱۴	۷	۱۴	۲۷
چارشنبه	۲۰	۷	۱۵	۸	۱۵	۲۸
پنجشنبه	۲۱	۸	۱۶	۹	۱ اساڑه سودے	۲۹
جمعه	۲۲	۹	۱۷	۱۰	۲	۳۰
شنبه	۲۳	۱۰	۱۸	۱۱	۳	غره شعبان
یکشنبه	۲۴	۱۱	۱۹	۱۲	۴	۲
دوشنبه	۱۵	۱۲	۲۰	۱۳	۵	۳
سه‌شنبه	۱۶	۱۳	۲۱	۱۴	۶	۴
چارشنبه	۱۷	۱۴	۲۲	۱۵	۷	۵
پنجشنبه	۱۸	۱۵	۲۳	۱۶	۸	۶
جمعه	۱۹	۱۶	۲۴	۱۷	۹	۷
شنبه	۳۰	۱۷	۲۶	۱۸	۱۰	۸

یوم	ماہ جولائی ۱۸۵۹ عیسوی	ماہ اساڑھ ۱۲۵۶ بنگلہ	ماہ اساڑھ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ اساڑھ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ اساڑھ سنت ۱۹۰۶ ہندی	شہر شعبان ۱۲۶۵ ۱۳ جلوس والا
یکشنبہ	۱	۱۸	۲۶	۱۹	۱۱ سودے	۹
دوشنبہ	۲	۱۹	۲۷	۲۰	۱۲	۱۰
سہ شنبہ	۳	۲۰	۲۸	۲۱	۱۳	۱۱
چہارشنبہ	۴	۲۱	۲۹	۲۲	۱۴	۱۲
پنجشنبہ	۵	۲۲	۳۰	۲۳	۱۵	۱۳
جمعہ	۶	۲۳	اساون	۲۴	اساون بدے	۱۴
شنبہ	۷	۲۴	۲	۲۵	۲	۱۵
یکشنبہ	۸	۲۵	۳	۲۶	۳	۱۶
دوشنبہ	۹	۲۶	۴	۲۷	۴	۱۷
سہ شنبہ	۱۰	۲۷	۵	۲۸	۵	۱۸
چہارشنبہ	۱۱	۲۸	۶	۲۹	۶	۱۹
پنجشنبہ	۱۲	۲۹	۷	۳۰	۷	۲۰
جمعہ	۱۳	۳۰	۸	۳۱	۸	۲۱
شنبہ	۱۴	۳۱	۹	اساون	۹	۲۲
یکشنبہ	۱۵	اساون	۱۰	۲	۱۰	۲۳
دوشنبہ	۱۶	۲	۱۱	۳	۱۱	۲۴
سہ شنبہ	۱۷	۳	۱۲	۴	۱۲	۲۵
چہارشنبہ	۱۸	۴	۱۳	۵	۱۳	۲۶
پنجشنبہ	۱۹	۵	۱۴	۶	۱۵	۲۷
جمعہ	۲۰	۶	۱۵	۷	اساون سودے	۲۸
شنبہ	۲۱	۷	۱۶	۸	۲	۲۹
یکشنبہ	۲۲	۸	۱۷	۱۹	۳	غرہ رمضان
دوشنبہ	۲۳	۹	۱۸	۱۰	۴	۲
سہ شنبہ	۲۴	۱۰	۱۹	۱۱	۵	۳
چہارشنبہ	۲۵	۱۱	۲۰	۱۲	۶	۴
پنجشنبہ	۲۶	۱۲	۲۱	۱۳	۷	۵
جمعہ	۲۷	۱۳	۲۲	۱۴	۸	۶
شنبہ	۲۸	۱۴	۲۳	۱۵	۹	۷
یکشنبہ	۲۹	۱۵	۲۴	۱۶	۱۰	۸
دوشنبہ	۳۰	۱۶	۲۵	۱۷	۱۱	۹
سہ شنبہ	۳۱	۱۷	۲۶	۱۸	۱۲	۱۰

ن

یوم	ماہ اگست سنہ ۱۸۷۹ عیسوی	ماہ ساون سنہ ۱۲۵۶ بنگلہ	ماہ ساون سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ ساون سنہ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ ساون سنت ۱۹۰۶ ہندی	شہر رمضان ۱۲۹۵ سنہ ۱۳ چاند والا
چہارشنبہ	۱	۱۸	۲۷	۱۹	۱۳	۱۱
پنجشنبہ	۲	۱۹	۲۸	۲۰	۱۳	۱۲
جمعہ	۳	۲۰	۲۹	۲۱	۱۴	۱۳
شنبہ	۴	۲۱	۳۰	۲۲	۱۵	۱۴
یکشنبہ	۵	۲۲	ا بہادون	۲۳	ا بہادون	۱۵
دوشنبہ	۶	۲۳	۲	۲۴	۲	۱۶
سہ شنبہ	۷	۲۴	۳	۲۵	۳	۱۷
چہارشنبہ	۸	۲۵	۴	۲۶	۴	۱۸
پنجشنبہ	۹	۲۶	۵	۲۷	۵	۱۹
جمعہ	۱۰	۲۷	۶	۲۸	۶	۲۰
شنبہ	۱۱	۲۸	۷	۲۹	۸	۲۱
یکشنبہ	۱۲	۲۹	۸	۳۰	۹	۲۲
دوشنبہ	۱۳	۳۰	۹	۳۱	۹	۲۳
سہ شنبہ	۱۴	۳۱	۱۰	۳۲	۱۱	۲۴
چہارشنبہ	۱۵	۳۲	۱۱	ا بہادون	۱۲	۲۵
پنجشنبہ	۱۶	ا بہادون	۱۲	۲	۱۳	۲۶
جمعہ	۱۷	۲	۱۳	۳	۱۴	۲۷
شنبہ	۱۸	۳	۱۴	۴	۱۵	۲۸
یکشنبہ	۱۹	۴	۱۵	۵	ا بہادون سودے	۲۹
دوشنبہ	۲۰	۵	۱۶	۶	۲	غرہ شوال
سہ شنبہ	۲۱	۶	۱۷	۷	۳	۲
چہارشنبہ	۲۲	۷	۱۸	۸	۴	۳
پنجشنبہ	۲۳	۸	۱۹	۹	۵	۴
جمعہ	۲۴	۹	۲۰	۱۰	۶	۵
شنبہ	۲۵	۱۰	۲۱	۱۱	۷	۶
یکشنبہ	۲۶	۱۱	۲۲	۱۲	۸	۷
دوشنبہ	۲۷	۱۲	۲۳	۱۳	۹	۸
سہ شنبہ	۲۸	۱۳	۲۴	۱۴	۱۰	۹
چہارشنبہ	۲۹	۱۴	۲۵	۱۵	۱۱	۱۰
پنجشنبہ	۳۰	۱۵	۲۶	۱۶ سنہ ۱۲۵۷	۱۲	۱۱
جمعہ	۳۱	۱۶	۲۷	۱۷	۱۳	۱۲

رکھا بندھن ۱ یوم

جنم اشٹمی ۲ یوم

عید الفطر ۲ یوم

یوم	ستمبر سنہ ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ بھادوں سنہ ۱۲۵۶ بنگلہ	ماہ بھادوں سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ بھادوں سنہ ۱۲۵۷ ولایتی	ماہ بھادوں سنبت ۱۹۰۶ سُدے	شہر شوال سنہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ جلوس والا
شنبہ	۱	۱۷	۲۸	۱۸	۱۴ سودے	۱۳
یکشنبہ	۲	۱۸	۲۹	۱۹	۱۵	۱۴
دوشنبہ	۳	۱۹	۱ سنہ ۱۲۵۷	۲۰	۱ اسین بدے	۱۵
سہ شنبہ	۴	۲۰	۲	۲۱	۲	۱۶
چہارشنبہ	۵	۲۱	۳	۲۲	۳	۱۷
پنجشنبہ	۶	۲۲	۴	۲۳	۴	۱۸
جمعہ	۷	۲۳	۵	۲۴	۵	۱۹
شنبہ	۸	۲۴	۶	۲۵	۶	۲۰
یکشنبہ	۹	۲۵	۷	۲۶	۷	۲۱
دوشنبہ	۱۰	۲۶	۸	۲۷	۸	۲۲
سہ شنبہ	۱۱	۲۷	۹	۲۸	۹	۲۳
چہارشنبہ	۱۲	۲۸	۱۰	۲۹	۱۱	۲۴
پنجشنبہ	۱۳	۲۹	۱۱	۳۰	۱۲	۲۵
جمعہ	۱۴	۳۰	۱۲	۳۱	۱۳	۲۶
شنبہ	۱۵	۳۱	۱۳	۱ اسین	۱۴	۲۷
یکشنبہ	۱۶	۱ اسین	۱۴	۲	۱۵	۲۸
دوشنبہ	۱۷	۲	۱۵	۳	۱ اسین سودے	۲۹
سہ شنبہ	۱۸	۳	۱۶	۴	۲	۳۰
چہارشنبہ	۱۹	۴	۱۷	۵	۳	غرۂ ذیقعدہ
پنجشنبہ	۲۰	۵	۱۸	۶	۴	۲
جمعہ	۲۱	۶	۱۹	۷	۵	۳
شنبہ	۲۲	۷	۲۰	۸	۶	۴
یکشنبہ	۲۳	۸	۲۱	۹	۷	۵
دوشنبہ	۲۴	۹	۲۲	۱۰	۸	۶
سہ شنبہ	۲۵	۱۰	۲۳	۱۱	۹	۷
چہارشنبہ	۲۶	۱۱	۲۴	۱۲	۹	۸
پنجشنبہ	۲۷	۱۲	۲۵	۱۳	۱۰	۹
جمعہ	۲۸	۱۳	۲۶	۱۴	۱۱	۱۰
شنبہ	۲۹	۱۴	۲۷	۱۵	۱۲	۱۱
یکشنبہ	۳۰	۱۵	۲۸	۱۶	۱۳	۱۲
پیشر	.					

(۱۵) جنم اشٹمی

تعطیل کلان از روز [illegible] تا پنجشنبہ

یوم	ماہ اکتوبر ۱۸۴۹ سنہ عیسوی	ماہ آسن ۱۲۵۶ سنہ بنگلہ	ماہ آسن ۱۲۵۷ سنہ فصلی	ماہ آسن ۱۲۵۷ سنہ ولایتی	ماہ آسن سنبت ۱۹۰۶ سنہ ہندی	شہر ذیقعدہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ سنہ جلوس والا
دوشنبہ	۱	۱۶	۲۹	۱۷	۱۴	۱۳
سہ شنبہ	۲	۱۷	۳۰	۱۸	۱۵	۱۴
چارشنبہ	۳	۱۸	اکاتک	۱۹	اکاتک بدے	۱۵
پنجشنبہ	۴	۱۹	۲	۲۰	۲	۱۶
جمعہ	۵	۲۰	۳	۲۱	۳	۱۷
شنبہ	۶	۲۱	۴	۲۲	۵	۱۸
یکشنبہ	۷	۲۲	۵	۲۳	۶	۱۹
دوشنبہ	۸	۲۳	۶	۲۴	۷	۲۰
سہ شنبہ	۹	۲۴	۷	۲۵	۸	۲۱
چارشنبہ	۱۰	۲۵	۸	۲۶	۹	۲۲
پنجشنبہ	۱۱	۲۶	۹	۲۷	۱۰	۲۳
جمعہ	۱۲	۲۷	۱۰	۲۸	۱۱	۲۴
شنبہ	۱۳	۲۸	۱۱	۲۹	۱۲	۲۵
یکشنبہ	۱۴	۲۹	۱۲	۳۰	۱۳	۲۶
دوشنبہ	۱۵	۳۰	۱۳	اکاتک	۱۴	۲۷
سہ شنبہ	۱۶	اکاتک	۱۴	۲	۱۵	۲۸
چارشنبہ	۱۷	۲	۱۵	۳	اکاتک سودے	۲۹
پنجشنبہ	۱۸	۳	۱۶	۴	۲	غرہ ذیحجہ
جمعہ	۱۹	۴	۱۷	۵	۳	۲
شنبہ	۲۰	۵	۱۸	۶	۴	۳
یکشنبہ	۲۱	۶	۱۹	۷	۵	۴
دوشنبہ	۲۲	۷	۲۰	۸	۶	۵
سہ شنبہ	۲۳	۸	۲۱	۹	۷	۶
چارشنبہ	۲۴	۹	۲۲	۱۰	۸	۷
پنجشنبہ	۲۵	۱۰	۲۳	۱۱	۹	۸
جمعہ	۲۶	۱۱	۲۴	۱۲	۱۰	۹
شنبہ	۲۷	۱۲	۲۵	۱۳	۱۱	۱۰
یکشنبہ	۲۸	۱۳	۲۶	۱۴	۱۲	۱۱
دوشنبہ	۲۹	۱۴	۲۷	۱۵	۱۳	۱۲
سہ شنبہ	۳۰	۱۵	۲۸	۱۶	۱۴	۱۳
چارشنبہ	۳۱	۱۶	۲۹	۱۷	۱۵	۱۴

[illegible]

عید الضحی ۳ یوم

یوم	ماہ نومبر ۱۸۴۹ سنہ عیسوی	ماہ کاتک ۱۲۵۶ سنہ بنگلہ	ماہ اگہن ۱۲۵۷ سنہ فصلی	ماہ کاتک ۱۲۵۷ سنہ ولایتی	ماہ اگہن سنبت ۱۹۰۶ سنہ ہندی	ذی الحجہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ جلوس والا
پنجشنبہ	۱	۱۷	۱	۱۸	۱ بدی	۱۵
جمعہ	۲	۱۸	۲	۱۹	۲	۱۶
شنبہ	۳	۱۹	۳	۲۰	۳	۱۷
یکشنبہ	۴	۲۰	۴	۲۱	۴	۱۸
دوشنبہ	۵	۲۱	۵	۲۲	۵	۱۹
سہ شنبہ	۶	۲۲	۶	۲۳	۶	۲۰
چارشنبہ	۷	۲۳	۷	۲۴	۷	۲۱
پنجشنبہ	۸	۲۴	۸	۲۵	۹	۲۲
جمعہ	۹	۲۵	۹	۲۶	۱۰	۲۳
شنبہ	۱۰	۲۶	۱۰	۲۷	۱۱	۲۴
یکشنبہ	۱۱	۲۷	۱۱	۲۸	۱۲	۲۵
دوشنبہ	۱۲	۲۸	۱۲	۲۹	۱۳	۲۶
سہ شنبہ	۱۳	۲۹	۱۳	۳۰	۱۴	۲۷
چارشنبہ	۱۴	۳۰	۱۴	۱ اگہن	۱۵	۲۸
پنجشنبہ	۱۵	۱ اگہن	۱۵	۲	۱ اگہن سودی	۲۹
جمعہ	۱۶	۲	۱۶	۳	۲	۳۰
شنبہ	۱۷	۳	۱۷	۴	۳	غرہ محرم
یکشنبہ	۱۸	۴	۱۸	۵	۳	۲
دوشنبہ	۱۹	۵	۱۹	۶	۴	۳
سہ شنبہ	۲۰	۶	۲۰	۷	۵	۴
چارشنبہ	۲۱	۷	۲۱	۸	۶	۵
پنجشنبہ	۲۲	۸	۲۲	۹	۷	۶
جمعہ	۲۳	۹	۲۳	۱۰	۸	۷
شنبہ	۲۴	۱۰	۲۴	۱۱	۹	۸
یکشنبہ	۲۵	۱۱	۲۵	۱۲	۱۰	۹
دوشنبہ	۲۶	۱۲	۲۶	۱۳	۱۱	۱۰
سہ شنبہ	۲۷	۱۳	۲۷	۱۴	۱۲	۱۱
چارشنبہ	۲۸	۱۴	۲۸	۱۵	۱۳	۱۲
پنجشنبہ	۲۹	۱۵	۲۹	۱۶	۱۴	۱۳
جمعہ	۳۰	۱۶	۳۰	۱۷	۱۵	۱۴
صر						

کاتک پنجم ۲ ...

محرم ۱۵ ... سنہ ۱۲۶۶

یوم	ماہ دسمبر سنہ ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ اگہن سنہ ۱۲۵۶ بنگلہ	ماہ پوس سنہ ۱۲۵۷ فصلی	ماہ اگہن سنہ ۱۲۵۷ ولایتی	ماہ پوس سنبت ۱۹۰۶ ہندی	شہر محرم ۱۲۶۶ سنہ ۱۳ جلوس والا
شنبہ	۱	۱۷	۱	۱۸	۱ پوس بدی	۱۵
یکشنبہ	۲	۱۸	۲	۱۹	۳	۱۶
دوشنبہ	۳	۱۹	۳	۲۰	۴	۱۷
سہ شنبہ	۴	۲۰	۴	۲۱	۵	۱۸
چارشنبہ	۵	۲۱	۵	۲۲	۶	۱۹
پنجشنبہ	۶	۲۲	۶	۲۳	۷	۲۰
جمعہ	۷	۲۳	۷	۲۴	۸	۲۱
شنبہ	۸	۲۴	۸	۲۵	۹	۲۲
یکشنبہ	۹	۲۵	۹	۲۶	۱۰	۲۳
دوشنبہ	۱۰	۲۶	۱۰	۲۷	۱۱	۲۴
سہ شنبہ	۱۱	۲۷	۱۱	۲۸	۱۲	۲۵
چارشنبہ	۱۲	۲۸	۱۲	۲۹	۱۳	۲۶
پنجشنبہ	۱۳	۲۹	۱۳	۳۰	۱۴	۲۷
جمعہ	۱۴	۳۰	۱۴	۱ پوس	۱۵	۲۸
شنبہ	۱۵	۱ پوس	۱۵	۲	۱ پوس سدی	۲۹
یکشنبہ	۱۶	۲	۱۶	۳	۲	۳۰
دوشنبہ	۱۷	۳	۱۷	۴	۳	غرۂ صفر
سہ شنبہ	۱۸	۴	۱۸	۵	۴	۲
چارشنبہ	۱۹	۵	۱۹	۶	۵	۳
پنجشنبہ	۲۰	۶	۲۰	۷	۶	۴
جمعہ	۲۱	۷	۲۱	۸	۶	۵
شنبہ	۲۲	۸	۲۲	۹	۷	۶
یکشنبہ	۲۳	۹	۲۳	۱۰	۸	۷
دوشنبہ	۲۴	۱۰	۲۴	۱۱	۱۰	۸
سہ شنبہ	۲۵	۱۱	۲۵	۱۲	۱۱	۹
چارشنبہ	۲۶	۱۲	۲۶	۱۳	۱۲	۱۰
پنجشنبہ	۲۷	۱۳	۲۷	۱۴	۱۳	۱۱
جمعہ	۲۸	۱۴	۲۸	۱۵	۱۴	۱۲
شنبہ	۲۹	۱۵	۲۹	۱۶	۱۵	۱۳
یکشنبہ	۳۰	۱۶	۱ ماگھ	۱۷	۱ ماگھ بدی	۱۴
دوشنبہ	۳۱	۱۷	۲	۱۸	۲	۱۵

(۱) محصول ڈاک تا پاؤ بہر سے نصف محصول مسطورہ بالا آن تا یکبہر محصول مرقوم و بہنگی بنجاہ بہر سے

مقام	خط	بہنگے	مقام	خط	بہنگے
انوب شہر	۱۰/	عمہ ۱۱/	بلند شہر	۱۰/	عمہ ۱۱/
اگرہ	۱۰/	عمہ ۱۱/	بردوان	۱/	۲/
آمدنگر	۱۲/	عہ ۱۱/			
اجمیر	۱۲	عہ	بہدا	۲/	۶/
آشام کوہی	۶/	۱۵/	بندیل کہند	۱۰/	عمہ ۸/
اکل کوت	۱۴/	عہ ۷/	بہاگل پور	۴/	۹/
اکئین	۸/	عمہ ۱/	بہوپال	۱۰/	عمہ ۱۱/
الات پور	۱۴/	عہ ۱/	تاج پور	۸/	عمہ ۵/
ارکات	۱۴/	عہ ۴/	تپرہ	۴/	۹/
ارنئی	۱۰/	عہ ۷/	تانگا بار	۱۴/	عہ ۷/
اسیر گدہ	۱۲/	عمہ ۱۴/	تملک	۱/	۳/
اورنگ اباد	۱۲/	عمہ	ترہٹ	۶/	۱۳/
اندور	۱۲/	عمہ ۱۴/	پتنہ	۶/	۱۲/
اتایا	۱۰/	عمہ ۸/	پوری	۴/	۹/
اتاکا منڈے	عمہ	عہ ۱۰/	پٹنہ	۲/	۶/
اُدی پور	۱۳/	عہ ۴/	پورنیا	۴/	۹/
الہ اباد	۶/	۱۲/	پاکہاٹ	عمہ	عہ ۹/
باقر گنج	۲/	۶/	پین	۴/	عہ ۴/
بیتال	۱۰/	عمہ ۱۱/	پوسا	۶/	۱۵/
بالیسر	۲/	۶/	پنڈرپور	۱۴/	عہ ۷/
بانکرہ	۱/	۳/	جلال اباد	۱۰/	عمہ ۸/
باندا	۸/	عمہ ۵/	جلا	۱۲/	عہ ۱۴/
باراسٹ	۱/	۳/	جبال پور	۸/	عمہ ۵/
بریلی	۱۰/	عمہ ۸/	جلسر	۲/	۶/
بارک پور	۱/	۳/	جبن پور	۸/	عمہ ۵/
باکنڈری	۱/	۳/	جلپا تہہ	۴/	۹/
بیال	۲/	۶/	جی پور	۱۲/	عمہ ۱۴/
بیربہوم	۲/	۶/	جی نگر	۲/	۶/
بنارس	۶/	۱۵/	جال پور	۶/	۱۲/
برم پور	۲/	۶/	جنا پور	۱/	۳/
بکسر	۶/	۱۵/	جلاآباد	۱۰/	عمہ ۸/
بلرا	۲/	۴/	جسر	۱/	۳/
بمبئی	۱۴/	عہ ۲/	جہانسی	۱۰/	عمہ ۸/

مقام	خط	بہنگی
چراپونجی	۶/	۱۵/
چاٹگام	۶/	۱۵/
چتور پور	۸/	عصر ۵/
چندن نگر	۱/	۳/
چنار	۶/	۱۵/
چھپرا	۴/	۱۲/
حیدرآباد	۱۲/	عصر ۱۴/
حاجی گنج	۲/	۶/
خوشحال پور	۱/	۳/
خاص پور	۱۰/	عصر ۱۱/
دہلی	۱۰/	عصر ۱۱/
دیاندا	۴/	۹/
دیناجپور	۴/	۱۲/
داسپور	۶/	۱۲/
دمدمہ	۱/	۳/
داؤدپور	۱/	۳/
دولت پور	۲/	۶/
دسا	۲/	۶/
ڈرادون	۱۲/	عصر ۱۳/
ڈھاکہ	۲/	۶/
راجپور	۱۰/	عصر ۸/
ریوا	۸/	عصر ۲/
رتنگا	۸/	عصر ۱۴/
رگھوپور	۴/	۹/
راج محل	۲/	۶/
رگھوناتھ پور	۲/	۶/
رنگ پور	۶/	۱۵/
رائی پور	۶/	۱۵/
رجیت پور	۲/	۶/
سیلون	۱۴/	عصر ۷/
ساختی پور	۱/	۳/
سری رام پور	۱/	۳/
ساگر	۱۰/	عصر ۸/

مقام	خط	بہنگی
سیتاپور	۸/	عصر ۲/
سکندرآباد	۱۲/	عصر ۱۴/
سیارو	۱۲/	عصر ۱/
سردہ	۲/	۶/
سلطانپور	۹/	۱۵/
سمندرگڈہ	۱/	۳/
سرول	۲/	۶/
سنبل پور	۶/	۱۲/
سورت	۱۴/	عصر ۷/
سلہٹ	۶/	۱۲/
سرسا	۱/	۳/
سیونی	۱۰/	عصر ۸/
سہسرام	۴/	۱۲/
سمبر	۱۳/	عصر ۱۴/
سبرسی	۱۰/	عصر ۱۱/
سیسر	۱۰/	عصر ۱۱/
سسرنی	۱۰/	عصر ۱۱/
سرداہی	۲/	۶/
سلطان گنج	۴/	۹/
شاہ رام پور	۱۳/	عصر ۱۴/
شیورام پور	۱۲/	عصر ۱۴/
سبجر پور	۸/	عصر ۲/
شجن پور	۹/	عصر ۸/
شکار پور	۱۴/	عصر ۱۴/
شہرگھاٹی	۴/	۱۲/
شیوالا پور	۱۴/	عصر ۴/
شملہ	۱۴/	عصر ۴/
علی گڈہ	۱۰/	عصر ۷/
علی نگر	۶/	۱۵/
عظیم گڈہ	۶/	۱۴/
غازی پور	۶/	۱۵/
فتح گڈہ	۱۰/	عصر ۸/
فتح پور	۸/	عصر ۲/

مقام	خط	بہنگی
فرید پور	۲/	۶/
قصبہ	۱/	۳/
کلکتہ	۱/	۳/
کھن گانو	۴/	۹/
کانتی	۱/	۳/
کلی پور	عصر	عصر ۱۰/
کانپور	۱/	[illegible] ۲
کہار کھالے	۲/	۶/
کوچ بہار	۶/	۱۲/
کلنا	۱/	۳/
کٹک	۴/	۹/
کانتی	۱۰/	عصر ۸/
کرلال	۱۲/	عصر ۱۴/
کبل پٹی	۱۴/	عصر ۷/
کٹے تا	۱۴/	عصر ۴/
کل بریا	۱/	۳/
کنہ ار	۱/	۳/
کالی کوٹ	عصر	عصر ۱۰/
کابل	۱۳/	عصر ۶/
کھونا	۳/ ۰	۶/
کہت منڈو	۸/	عصر ۲/
کھرپائی	۱/	۳/
کنجام	۴/	۹/
گرگاون	۱۲/	عصر ۱۴/
گورکھ پور	۸/	عصر ۲/
گوال پاڑا	۱۰/	۱۵/
گانتور	۱۰/	عصر ۱۰/
گوالیار	۸/	عصر ۵/
گیا	۴/	۹/
گوپال پور	۱۲/	عصر ۱۴/
گہتال	۱/	۳/
لنڈور	۱۴/	عصر ۱۴/
لودھیانہ	۱۴/	عصر

مقام	خط	بہنگی
لوہاگھاٹ	۱۲/	عصر ۱۴/
لکھی پور	۴/	۹/
لکھنو	۸/	عصر ۹/
مدراس	۱۲/	عصر ۱/
مالدہ	۳/	۶/
میرٹھ	۱۲/	عصر ۱۴/
[illegible]	۱۲/	[illegible]
میدنی پور	۱/	۳/
مرشد آباد	۲/	۶/
مرزا پور	۶/	۱۵/
منی پور	۶/	۱۵/
مونگیر	۶/	۱۲/
منی گولا	۱۰/	عصر ۱۵/
مراد آباد	۱۰/	عصر ۱۱/
متھرا	۱۰/	عصر ۱۱/
[illegible]	۱۲/	عصر ۱۰/
[illegible] پور	[illegible]	۱۵/
[illegible]	۸/	عصر ۹/
محمد پور	۳/	۶/
نی پال	۸/	عصر ۲/
پونچھ	۱۲/	عصر ۱/
نیگا اشام	۸/	عصر ۲/
نصیر آباد	۱۲/	عصر ۱/
نمل	۱۰/	عصر ۱۱/
نیسرا	۱/	۳/
نے ہتا	۲/	۶/
نیدیب	۱/	۳/
نل باری جہتی	۲/	۶/
نیمن گدہ	۶/	۱۲/
نواب گنج	۲/	۶/
نراین باغ	۱۲/	عصر ۱/
ہمیر پور	۸/	عصر ۹/
ہانسی	۱۲/	عصر ۱۴/

مقام	خط	بہنگی
ہابرا	۱۰/	عصہ ۱۱/
ہزاری باغ	۴/	۹/
ہیراپور	۱۰	عصہ ۸/
ہنگلی	۱۰	عصہ ۱۱/
ہسار	۱۲/	عہ ۱/
ہوگلی	۱/	۳/

مقام	خط	بہنگی
ہنور	عصہ	عہ ۱۰/
ہری ہر	۱۴/	عہ ۷/
ہری پال	۱/	۳/
ہوشنگ آباد	۱۰/	عصہ ۱۱/
ہاتا	۸/	عصہ ۵/
ہرات	۱۴/	عہ ۴/

تفصیل قیمت کاغذ استامپ بابت عرضی نالشی

از روپیہ	تا روپیہ	استامپ
۱	۱۶	یکروپیہ
۱۶	۳۲	۲
۳۲	۶۴	۴
۶۴	۱۵۰	۸
۱۵۰	۳۰۰	۱۶
۳۰۰	۸۰۰	۳۲
۸۰۰	۱۶۰۰	۵۰
۱۶۰۰	سہ ہزار	۱۰۰

از روپیہ	تا روپیہ	استامپ
۳ ہزار	۵ ہزار	۱۵۰
۵ ہزار	۱۰ ہزار	۲۵۰
۱۰ ہزار	۱۵ ہزار	۳۵۰
۱۵ ہزار	۲۵ ہزار	۵۰۰
۲۵ ہزار	۵۰ ہزار	۷۵۰
۵۰ ہزار	یک لک	ہزار
زیادہ از یک لک روپیہ		
ہرقدر کہ شود ۲ ہزار روپیہ		

تفصیل قیمت کاغذ استامپ بابت قبالہ و کابین و ہبہ نامہ وغیرہ

از روپیہ	تا روپیہ	استامپ
۱	۵۰	۸ آنہ
۵۰	۱۰۰	یکروپیہ
۱۰۰	۲۰۰	۳
۲۰۰	۵۰۰	۴
۵۰۰	۱۰۰۰	۸
۱۰۰۰	۲۰۰۰	۱۲
۲۰۰۰	۳۰۰۰	۱۶
۳۰۰۰	۵۰۰۰	۲۰

از روپیہ	تا روپیہ	استامپ
۵ ہزار	۸ ہزار	۳۲
۸ ہزار	۱۲ ہزار	۴۰
۱۲ ہزار	۲۰ ہزار	۵۰
۲۰ ہزار	۳۰ ہزار	۶۴
۳۰ ہزار	۵۰ ہزار	۸۰
۵۰ ہزار	یک لک	۱۰۰
یک لک	دو لک	۱۵۰
بالای آن	در ہر یک لک	
صد روپیہ زیادہ خواہد شد		

در ارہنی بازار انگلین مطبع محمدی مطبوع گشتہ

ثنای حمد بیحد سزای جهان گلشن آرای زمین و زمان که

الحمد لله رب العالمین که این رساله

ایست عجیبه و غریبه در فن طب مسمی به

تشریح منصوری

تصنیف منصور بن محمد که هر خاص و عام را

ازان فواید باشد مصحح تصحیح نمود

در فخر المطابع باهتمام حافظ نیاز احمد طبع گردید

۳۱۴۹

CHECKED-2002

بسم الله الرحمن الرحیم

شکر و سپاس پادشاهی را سزد و حمد و ثنائی بی قیاس خالقی را سزد
که در خلقت انسان دقایق حکمتش بی پایانست و حقایق قدرتش بیرون
از حد و بیانست علیمی که نوع انسانی از اجناس مختلفه اصناف کیفیات
متضاده آراسته و اساس بنیة هیکل او را بجمال صورت و کمال
هیئت مزین ساخته و بتشریف خلعت وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ
حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا نواخته
قادری که بدن ضعیف را بواسطه عظام قوة و انتظام بخشید و
بوسیله عصب و عضل مدرک و مرتبط و منضبط گردانید حکیمی که
اسالت دم در آورده نمود و افاضت روح در رشته این وجود نمود
تعالی شانه و عظم برهانه که دلایل الوهیتش در هر ذره

ذره از موجودات چون خورشید تابان ظاهر است و علامات
وحدانیتش در هر فردی از کائنات چون ماه درفشان باهر
بیت ففی کل شیء له آیة + تدل علی انه واحد
قادری که بامر کن فیکون چندین نقوش گوناگون بر لوح فطرت +
وصحیفه خلقت نگاشت و اسباب قدرتش مهد زمین به اوتاد
جبال محکم داشت و تحف تحیات و صلات صلوات ذاکیات
بر ذاتی که غرض اصلی کلی از انشاء عالم و ابداء و ایجاد آدم وجود
باوجود او بود چنانچه فرمود لولاک لما خلقت الا
فلاک چراغ افروز چشم اهل بینش طراز کارگاه آفرینش و
بر آل و اصحاب او که خلاصه هدات طریق دین و زبده سالکان
سالک یقین اند اما بعد بر نظر اصحاب بصیرت و بصر ارباب
سیرت پوشیده نیست که مقصد اقصی و مطلب اعلی از
خلق اشیا نفس انسانیست چنانکه فرمود کنت کنزا مخفیا
فاحببت ان اعرف فخلقت الانسان حصول
این مرتبت و وصول بدین رتبت و رفعت زمانی معین و
وقتی مبین شود که خود را از ورطه ضلالت و مقام حیرت جهالت
برهاند بتاملی شافی و تعقلی کافی در مخلوقات و مکونات بمقتضای
من عرف نفسه فقد عرف ربه قیام نمود
اشتد بالحاجة مهمه و الامور بعد ور اضعف عباد الله الصمد

منصور بن محمد بن احمد اصلح حاله وحسن ماله باقصور فکر وخمول ذکر وتوزع خاطر وتفرقه ظاهر و باطن متوجه ان باشد که در تشریح بدن انسان که احسن بنایست شطری وکیفیت اوضاع ان سطری در سلک کتابت وقید عبارت آورد وبعد از حصول این مرام دیباچه آنرا مزین ساخت بنام والقاب همایون حضرت نوشیروان ثانی واضع اساس جهانبانی حامی قواعد ملک وملت ماحی قواعد ظلم و بدعت السلطان الاعظم الاکرم المؤید من السماء المظفر علی الاعداء داعی بلاد الله والی ممالك العز والنصب ناصر عباد الله حافظ بلاد الله ظل الله فی الارض مالك ازمة البسط والقبض
بیت
بزرگ همت وقدر و بلند افسر و بخت + خجسته رایت و رای گزیده نام و نشان
السلطان ابن السلطان ابن السلطان ضیاء الحق والسلطنة والدنیا والدین امیرزاده پیر محمد بهادرخان سلازال عرصة ممالکه موعدة الولای ولایزال فی خلو مملکه منصور علی الاعداء که حضرت سلطنت مابش با شواغل جهانداری و دواعی کامگاری پیوسته اوقات لطیف بتربیت اصحاب فضل وتقویت ارباب عقل و اعلای معالم دین و احیای قواعد شرع سید المرسلین مصروف گردانیده صمم السنه

السنه دالی و قاصی و ناطقه مطیع و عاصی تنبنا زفایح این جاه و عمار
صالح این درگاه جاری گشته مامول که چون بنظر کیمیا خاصیت حضرت
سلطنت پناه که صراف بازار حسرت و نقاد ارباب فطنت است
مشرف گردد مسئول از کمال عاطفت آنکه چون بر سهو و زلل و
نقصان و خلل این مقالت بی عمارت اطلاع یابند ذیل اغماض
بر منزال اقدام اقلام اسبال فرمایند فانی بالعجز والقصور
لمعترف ومن تباشیر سجایا عفوه وكرم ملطفه
وعيون الكرام عن المعائب مغموضة والسنتهم
عن المساب محفوظة والله ولى التوفيق ومنه
الهداية والتحقيق و این رساله مشتمل است بر مقدمه
و پنج مقاله و خاتمه مقدمه در تعریف اعضا و تقسیمات او مقاله
در ذکر عظام و آنچه متعلق بدو مقاله در ذکر عصب و اقسام او مقاله
در ذکر عضله و کیفیت حدوث او مقاله در بحث اورده و شعب او
مقاله در شراین و انواع آن خاتمه در اعضا مرکبه و کیفیت
تولد جنین المقدمه چون مقصود بالذات تشریح اعضاست
اشارتی بذکر و تقسیمات آن میرود و اعضا عبارت است از
اجسامی چند غلیظ که از امتزاج اخلاط حاصل میشود و آنچه سابق بر سنت
که اول عضوی که متکون میگردد دل است بنابر آنکه معدن
حرارت غریزیست و تعلق نفس ناطقه اولا بدوست و مقتضای

حدیث نبوی موید این معنی و موکد این دعویست علیه من

الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها ان

فی البدن لمضغة اذا اصلحت صلح البدن کله

واذا فسدت فسد البدن کله الا وهی القلب

بنابرین شرف و قربت در ترتیب تکون اگر سابق باشد بعید نبود بقراط بر آنست که اول دماغ متکون میشود بنابر آنکه در فرخ مشاهده میرود واین دلیل ضعیف است چرا که شاید که تقدم تکون قلب را باشد و بعد از آن ظهور دماغ را و دیگر آنکه قیاس انسان با طیور چندان معتبر نیست و محمد زکریا بر آنست که جگر در تکون مقدم است دلیل آنکه منی که ماده بدن است قلیل است و محتاج باشد بغاذیه و منمیه و عضوی که مظهر این قوتست کبد است پس در تقدم اولی باشد واین سخن ضعیف است بنابر آنکه غذا و ادن موقوف است بر حیوات و حیوات از قلب است و ابو علی سینا بر آنست که سره مقدم است بنابر آنکه غذا از و بجنین میرسد و ضروریست که ممر غذا اول حاصل گردد واین سخن را تضعیف کرده اند بواسطه آنکه شاید که در تکون متاخر باشد و ظهور را و سبیل حسن بعد از سره باشد و بعضی بر آنند که اول فقرات ظهر مخلوق می شود جهت آنکه اساس است و اساس مقدم باشد بر ما یبنی علیه واین نیز اعتبار نکرده اند جهت آنکه فقرات از جهت اساس ترکیبست نه کل فقرات و تراود با آنکه عظم اساس بدن نسبت باعتبار

باعتبار صلابت است نه تقدم در وجود والا هیچ بحث درین نیست
که موقوف بر حیوات و منبع آن قلب است و بعضی بر آنند که چون ماده منی
بمحل زرع رسد در و غلیانی پیدا شود و چهار نقطه پدید آید یکی در محل
قلب یکی در محل دماغ و دیگر در محل جگر و آخر بر همه محتوی گردد و این
قول بصواب اقرب بنماید و اگرچه دلیل ارسطو بر آنکه اول قلب تشکل
می شود مشاهده است و قیاس و پیش اهل تشریح مشاهده اقوی و
اوضح است و از قیاس یکی آنکه در منی اجزاء هوائی بسیار است و حرارت
قویه همین سبیل و اول چیزی که از و حاصل میشود جوهر روح است
بنا بر آنکه تکون او آسان تر بود و حاجت بجانب او زیاده پس اولا
جوهر روح متمیز گردد و مجتمع شود و چون روح جسمیست سیال نزد اطباء
بنفس خود قایم نمی شود لابد او را شی باید که محیط شود بدو و بتحلیل نرود
و از آن شی حرکت و توجه بجانب باشد بنا برین واجب بود که در وسط
باشد تا نسبت بجانب علی السویه باشد والا ترجیح غیر مرجح لازم آید
و آن عضوی که محیط او گشته بتجویف قلب است پس اول چیزی که تشکل
میشود از اعضاء عاره روحست و آن قلب است و دیگر آنکه تا چون بدن
موجود نشود قوت غاذیه بدو متعلق نگردد و تکون او موقوفست بحرارت
غریزی پس عضوی که منبع حرارت غریزیست باید که در تکون مقدم
باشد بر عضوی که مظهر قوت غاذیه است بنا برین ضروری باشد
قلب مقدم باشد بر کبد و همچنین مادام که بدن خالی از حیوات باشد

محالست که حسّاس بود پس تکوّن قلب مقدم باشد بر دماغ و امّا
فخر الدین رازی فرموده که در سخن بقراط و ابن زکریا و شیخ ابو علی سینا
عند التحقیق منافات نیست بنا بر آنکه اگرچه قلب در تکون مقدم نیست
بر سایر اعضا اما در اول تکوّن ظاهر و روشن نیست و مراد بر آنکه قلب
مجمع ارواحست آنست که مقدم باشد و اهمیت او لا بد است که متأخر
باشد چرا که تا منی علقه نشود و بعد از آن تا مضغه نگردد این مجموع حاصل
نشود و حکم سکوّن نگردد پس باید که تجویف قلب مقدم باشد و ظهور
تمامی اعضاء مذکوره پیش از تمامی قلب بود و اعضا یا مفرد بود یا مرکب
مفرد را اعضاء بسیطه و متشابهة الاجزا خوانند و مرکبه را آلیه بنا بر
آنکه اگر جزوی از وی مشابه کل باشد در اسم و حدّ آنرا متشابهة الاجزا
خوانند چنانچه اندکی از گوشت گوشت است یا بسیاری و اگر چنین نباشد
اعضاء آلیه خوانند بنا بر آنکه آلت نفس است در تمام حرکات چنانچه
دست که پاره از آن دست نمیتوان گفت مادام که هیأت مجموعی
نیست و درین محل مراد مفرد آنست یعنی جزوی از وی مشابه کل باشد
در اسم و حد نه معانی دیگر که اطلاق کنند که عبارت از آنست که شئ
اصلا جزو نداشته باشد یا جزو داشته باشد و دلالت نباشد یا جزو
باشد و دلالت باشد اما بر معنی مقصود نباشد یا جزو باشد و دلالت
مقصود نباشد یا آنکه اقل الاجزا باشد چنانچه عضل نسبت با جسم
مفرد و بسیط قریب اند بهم و فرق میان ایشان آنست که مفرد

مفرد و در ازاء مؤلف موضوعست و بسیط بازاء مرکب و فرق میان
مؤلف و مرکب گفته اند انکه مرکب است که چیزی با چیزی ضم کنند
اعم ازان که میان ایشان مناسبت باشد یا نه و مؤلف ضم و جمع است
بشرط مناسبت و تقدم و اعضاء مرکبه از مفرده حاصل میشود و مجموع
اعضاء مفرده از منی متولد میگردد غیر از لحم که او از دم حاصل میگردد و حرارت
تعقید او میکند و سمین و شحم که ایشان از مائیت دم متولد ند و تعقید
ایشان برودت میکند بنا بر آنکه محلل ایشان حرارتست اگر سؤال
کنند که چون لحم از منی متولد نشود پس قلب بعد از لحم حاصل گردد جواب
گوییم که قلب عضوی لحمانیست لیکن غیر لحم درو باشد و حدوث
او از لحم اولا معتبر نباشد و اعضاء مفرده که از منی متولد میشود خواه
که قوت عاقده خاص باشد بمنی مرد و قوت منعقده بمنی زن یا آنکه در
هر دو قوت عاقده و منعقده موجود باشد و عاقده در منی مرد زیاده و منعقده
در منی زن چنانکه جالینوس برآنست و اعضاء یا آنکه معطی مطلق بود چون
دل بمذهب ارسطو که اعطای قوت حیوانی بجمیع بدن میکند و از غیر هیچ
ستاند یعنی چون محل روح حیوانی است و مجموع قوی از سبب حقیقی
که آن نفس ناطقه است فائض میشود بر روحی که در قلبست و بواسطه
این از و بجمیع بدن منتشر میگردد و بنابرین محل و منبع جمیع قوی قلب
باشد و مظهر قوی نفسانی دماغ و مظهر قوی طبیعی کبد و پیش اطبا نسبت
که نفس ناطقه افاضت قوی نفسی نمیکند الا زمانی که روح میل کند

دماغ و مستحیل شود بمزاجی که اعدل باشد بنسبت با او در قوی طبعی
و همچنین ابو علی سینا در شفا آورده است که قول ارسطو بتحقیق و تدقیق انسب است
و قول اطبا بادی الرای اظهر چنانچه اشارت بدین سخن فرموده
اند ع یکی روحست و هر جائی ازو پیدا شود کاری * اگرچه هیچ نشناسند
همه کارش بود اعطا * پس معلوم گشت که معطی مطلق قلبست یا قابل
مطلق همچو حساس که قبول حس و حرکت میکند از دماغ و اعطای قوه
محتاج الیها بدیگری نمیکند یا معطی قابل بود چون کبد که قوت حیوانی از
دل می ستاند و اعطای قوت تغذیه باعضای دیگر میکند یا نه معطی و
نه قابل بود چون لحم غیر حساس و عظام که نه قبولست و نه عطا در وی بدین
اشارت فرموده اند * شعر و منها القابل المعطی و منها
واحد وحده و منها العکس لاولی فهذا اربع بود
و وجهی دیگر آنکه اعضا یا رئیس بود یا خادم یا مرئوس یا نه رئیس و نه مرئوس زیرا که
اگر مبدا قوتیست که محتاج الیه است در بقای شخص یا نوع آنرا رئیس خوانند
و رئیس بحسب بقای شخص سه است قلب و دماغ و کبد که شخص بی
این سه مدت حیات باقی نمیتواند بود یا بحسب نوع و آن چنان باشد
که این هر سه باشد با انثیان که تولد منی ازوست و اگر متمم فعل رئیس
است او را خادم گویند و خادم یا منتهی بود چون ریه بنسبت با قلب و
معده بنسبت با کبد که از اول ترویج حاصل میشود و از آن امداد یا مبدو
بود چون شراعین قلب که بواسطه او روح در بدن منتشر میگردد و آورده کبد را

بواسطه اوست و تحلیل اشیا نیز ا
بد قوت و تمدد اوست نه بینیم که قابل
نید چون لحم حساس و ثانی را نه
اعضاء ترکیب وفی
وس ما کانت رئیسا
ولد میشود هر گاه که تفرق اتصال عرض
ن صنعتی نه بر آنکه در نوقت ماده بسیار
ال طبیعی میشود و اعضائی که در میان
ن غشا مستبطن اضلاع صدر را
ملصق بجمیع اضلاع صدر است
است و ثانی میگیرد از دو غشا که قائم
ای که بر بطن و قسمت میدهد غشا
ن نهایت باریک افتاده و ترتیب
غیری که نیز و فم معده افتاده تابع
خواند و اعضای لحمی یا آنکه یا لیف
بر حرکات طبعی ارادی و قول انکسا
معتبر نیست نه بر آنکه لحم کند و طوبت
غذا میکند با آنکه همیشه اخلل

ایشان نگشته و هرچه از آن کبد و رطوبت جلیدیست ظاهر است جلو
ایشان از لیف و از آن سطا بنا بر آنکه هرگاه که جذب غذا موقوف
بر لیف بود تسلسل لازم آید و آن توقف کل واحد واحد است از لیفات
بر آن دیگر الی مالانهایة و تسلسل محالست پس وجود لیف واجب
نباشد و آن عضوی که با لیفست منقسم به سه قسم می شود یکی آنکه لیفات
بطول افتاده باشد و آن از جهت جذب بود یکی آنکه لیفات او بطریق
عرض واقع باشد و آن جهت دفع بود و دیگر آنکه بوراب افتاده و آن
جهت امساک بود و پیش جالینوس آنست که در هر جای لیف مستطیل و
مورب باشد و مستعرض نیز باشد اما شاید که مستعرض باشد و ایشان
نباشند و ابن سینا افاعیل لیفات از جهت آنست که مشاهده می رود در حالتی
که ضروری با ایشان لاحق می شود ضرر آن بفعل خاص ظاهر می گردد و هرگاه که عضو
از اعضا یک طبقه باشد لیفات او بطریق طول بود و هرگاه که دو طبقه باشد بطریق
عرض و پیش ابوعلی آنست که در طبقه خارجی باشد و آن در لیف دیگر در طبقه
و جالینوس بر این نص ارد و پیش بعضی از اهل تشریح آنست که لیفات در طبقه
داخلی نیز هست و سخن جالینوس در تشریح اولی است بنا بر آنکه او مشاهده کرد
و ابوعلی گوید درین باب قیاس معتبر نیست به مشاهده و اعضای عصبانی که
محیط است با جسام عزیزه بسیط است یا مرکب بسیط دو نوعست اول چنانچه اغشیه و
آن یک طبقه باشد چنانچه اغشیه عضلات یا دو طبقه چون اغشیه اعضاء باطنی و صاحب
در تشریح اغشیه نص وارد بر این دوم چنانچه عروق و اینچنین یک طبقه بود چنانکه

چنانکه بیشتر اورده یا دو طبقه چنانکه بیشتر شرائین و اعضاء مرکبه دو نوع است
اول معده و دوم معا و کل واحد از ایشان دو طبقه آفریده شد تا بواسطه حرکات
عنیفه منشق نگردد و دیگر ست احتیاج جهت انچیزی که در جوف اوست چنانچه
روح و دم و دیگر تفریق میان آلت جذب و دفع یا انکه تفریق میان آلت حصر
و فعل هضم در عضوی که محتاج باشد در و باین دو امر چنانچه معده که
آلت دفع هست در طبقه داخلی باشد و فعل هضم در طبقه خارجی باشد
اول بنابر انکه گفتیم و دوم بنا بر انکه شاید که ملاقی مهضوم نشود چنانچه انجه
در دیگ است پخته میگردد و ملاقی آتش نمیشود و دیگر انکه مزاج بعضی از اعضاء
بعید افتاده از مزاج دمی که غاذی اوست و محتاج بو و آن دم با انکه غذا
گردد بمزاجی بعید تا مستحیل شود بچیزی که مشاکل جوهر اعضاء بسیطه کا و از متشابه
الاجزا خوانند باشد و از اعضاء بسیطه اول عظم است اگر گویند که اعضاء
متشابه الاجزا در خارج موجود نیست بنابر انکه چون نظر کنیم هریک از ایشان
مرکب اند از عناصر اربعه جواب گوئیم که مراد باعضاء مفرده انست که
جزوی محسوس از و مشاکل باشد در اسم و حد بر این تقدیر چیزی وارد
نشود والله اعلم بالصواب

المقالة الاولی فی العظام

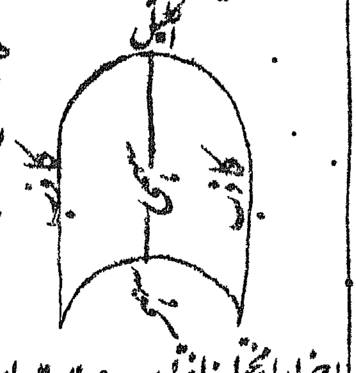
عظام از انجمله مقدم است که اساس بدن است و اساس هر بنیانی مقدم است
پس بنابرین باید که در صلابت باشد و بعضی از و در بدن بمنزلت چو
چوب میان سفینه افتاده که مدار علیه است و دیگر جهت انکه طرفین
منفصل می شود مانند فقرات ظهر که از طرفین عظام بهم متصل اند

وبعضی در وقایه مثل بر هیئه اند چون استخوان سر نسبت با دماغ و اضلاع
صدری بنسبت با احشائی که در جوف اواند و بعضی از عظام مجوف
است تا صدور حرکت از و بسهولت بود و بعضی مصمت چون عظام سلامیات
و بعضی اندرون او محشو بمخ است جهة تغذیه و دیگر آنکه تا هوا در اندرون
او نرود و او را سبک نگرداند و بعضی از و متخلل چون مصفات تا روائح
بدو نرود و وصول یابد و فضلات از و بآسانی دفع گردد و مجموع
عظام متصل اند بیکدیگر و متحد نه بنابر آنکه اگر آفتی بقطعه رسد دیگری
محفوظ باشد و دیگر آنکه علت غائی از خلقت هر یک استیت منافع
آن دیگر پس هرگاه که بمقتضای آن وضع باشد مقصود حاصل
گردد و اختلاف بسبب کثرت نسبت و مجاورت ایشان بواسطه سهولت
ترکیب و ربط جهة حصول و حدت است ترکیب مقصود و موثق باشد
و ربط و ثاقت آن برباطات و اوتار و اعصاب است و تا بواسطه حرکات
شدید متنوعه و افعال قویه مختلفه از هم جدا و منفصل نگردند و مفاصل
آن موثقست و غیر موثق موثق نسبت که حرکت یکی از دو عظم بی آن
دیگر ظاهر نباشد و آن سه نوعست جهة آنکه ترکیب ایشان آن بزیاده
حفره است یا نه اگر هست و زائده و حفره در هر دو عظم است آنرا ایشان
درز خوانند چون دندانه منشار است و در استخوان سر ظاهر است و اگر
در یکی زائده نیست و در دیگر حفره و زائده و در حفره است چنانچه در آن
... آنرا رکز خوانند چنانکه دندان در فک اعلی و اسفل

اسفل اگر ترکیب ایشان بزائده و حفره نیست ویرا بالتصاق والتزاق
خوانند و آن در طول باشد مثل ترکیب زند اعلی و زند اسفل در ساعد و قصبه
صغری و کبری در ساق و در عرض باشد مانند فقرات عصعص و ترکیب
عظام صدری و غیر موثق و دو نوعست سلس و عسر سلس آنست که حرکت
احد العظمین بی آن عظم دیگر آسان باشد مثل مفصل رسغ با ساعد و
عسر آنست که حرکت احد العظمین بی آن دیگر دشوار باشد مانند مفصل
رسغ با مشط و مفصل کعب بلغت موضع انفصال باشد و در اصطلاح
اطبا موضع تلاقی عضو نیست بعضوی بالطبع و عظام که بعضی مصمت و بعضی
مجوف و بعضی متخلل واقع می شود و بنا بر آنست که هر عضوی را منفذی هست
که غذا در و نفوذ میکند اگر آن منفذ محسوس نیست از اعظم مصمت خوانند
و اگر محسوس است در جرم عضو مستغرقست یا نه اگر مستغرقست از اعظم
هش خوانند و متخلل چنانکه عظم فک اسفل و اگر مستغرق نیست و در
یک موضع است از جرم عظم آنرا عظم مجوف خوانند مانند عظم فخذ و ساق
و بعضی از عظام نوع او یکیست در بدن چون عظم لامی و عظم وتدی
و بعضی نوع آن دو است چون کتف و عضد و بعضی چهار است چون
ساعدین و ساقین و بعضی زیاده از چهار چون عظم انامل و کف و
قدم و اضلاع جمجمه بمنزله سبب اصح مخلوقست از شش عظم چهار بمنزله جدران
و یکی بمنزله سطح که از اقاعده دماغ و وتدی خوانند و دو بمنزله سقف
که ابنا قحف خوانند و جدران یمین و یسار را حجری خوانند و سطح

صلابت و آنچه به پیش سر افتاده آنرا جبهه گویند و آنچه بر خلف افتاده
قمحدوه و چون در عدد استخوان سر خلاف بود قید بمذهب اصح کردیم
چه پیش بعضی یازده است جدریان بین کسیار که حجر یان خوانند و
جدار مقدم که آن عظم جبهه است دو عدد و جدار موخر دو عدد و عظام
صدغ چهار و عظم وتدی دو عدد و بعضی بر آنند که بعد از عظم یافوخ
ده است و بعضی گویند که آن عبارت از جدران اربعه است و
عظام صدغ و عظم وتدی و سر طبعی آنست که در انسان مقدم و موخر باشد
و در و نیخ در روز موجود است حقیقی و دو کاذب و در روز را شیون قبایل
خوانند و بعضی قبایل بر استخوان سر اطلاق کنند و غیر طبعی آنست
که یکی از دو نتواند اشته باشد پس استخوان سر طبعی آنست که مستدیر
الشکل بوده و مایل بطول که از شان او محافظت دماغ است و آنچه
نزدیک اوست و استداره او بنا بر دو امر است یکی نظر بداخل و آن
چنان بود که تا مغز را جای وسیع و محل تمام بود و هیچ شک نیست
که شکل کری اوسع است از مربع هرگاه که مساوی باشد در اضلاع و در
کتب هندسه این معنی مقرر و مدلل است و دوم که نظر بخارج است بنا بر آنکه
شکل کری از آفات مصون تر از مربع است و در بعد عظام فوائد است
اول آنکه چون بخارات میل باعلی بدن دارد کثرت هم مطلوب بود و
دیگر آنکه چون آفتی بقطعه رسد مخصوص بدو باشد و آین دو فائده در
خارج یکه بعد دماغ ملاحظه اقران کرد چنانکه در فلک اعلی و دیگر از فوائد آنکه

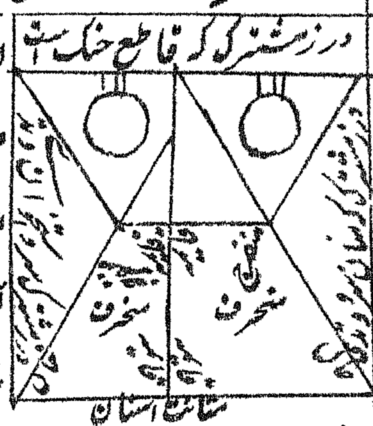
آنکه اختلاف در رطوبت جهت آنکه بعضی متخلخل میباید و بعضی صلب و
از آنجهت مایل برطوبت که اعصاب و ماغی برطوبت موضوعست و درز
درز سر طبیعی که گفتیم پنجست درز اول آنچه بر پیش افتاده و آنرا اکلیل
خوانند بنا بر آنکه محل نهادن کلاهست یا بر شکل او واقعست و درز دوم را سهمی
گویند و آن درزیست مستقیم که منصف سرست در طول و اورا از آنجهت سهمی
گویند که شبیه بتیرست در کمان و هرگاه که انضمام سهمی با اکلیلی ملاحظه
کنند از اسفودی گویند منسوب بسفود که آن آلت گوشت بریان کردنست
و درز سیوم را لامی خوانند بنا بر آنکه شبیه لامست در خط یونان
و بر شکل راست در خط عربی و درزان کاذبان که ایشانرا قشرین
گویند و دو درز که در سر واقعست در جانب طول موازی درز سهمی و پایین ترند
شکل مجموع ظاهرست فک ـــ ط مرکبست از پنج پاره استخوان
و درز میان این استخوانها پراکنده است

جمجمه هشت عدد و کناره دو و دو عدد ...
است اصول دندان بعضی ازیشان ...
علیا ...
هست از متخلخل بدین ...

اجزا او مختلف افتاده در صلابت و لین بنا بر آنکه عظام ... ضروریست
صلابت او جهت محافظت و عظام انف ضروریست که رخو و متخلخل باشد
تا رسیدن روایح بدو و دور شدن فضلات دماغ از وی آسان بود و شکل اجزا

او از مثلث و مربع منحرف الاضلاع از یخصورت معلوم میشود که بعد از این
گفته می آید و چون فک اعلی محاذی قم و دماغ ست و فضلات
دماغی بسیاری از و سند فع می گردد ضرورت بود که در و در وی
مفاصل بسیار باشد بخلاف فک اسفل و دیگر آنکه در فک اعلی خفت
مطلوب بود بنا بر حرکت بسیار و در فک اسفل نه چنین پس باید
که فک اعلی خفت از فک اسفل باشد فک اسفل مرکب است

از دو عظم و بعضی گویند یکیست
و در میان ایشان مفصلی موثوق خفی
است که آنرا ذقن خوانند و این دو
استخوان از طرف اعلی دو شعبه دارد یکی
باریک و دقیق سر و دیگری عظیم زوج وا قعست
و متصل بدوست وتری از عضله صدغ و شعبه دوم غلیظ و مستدیر الراس
افتاده در سیر و دقری که در تحت دایره اذنیه ست و در فکین سی و
دو دندان مرکوز است از طرف بالا و ثنیه و دو رباعی و دو ناب و پنج
ضرس از هر طرف و از نشیب همچنین ثنیتین و رباعیتین جهت قطع و دو ناب
جهت کسر و از هر طرف پنج اضراس جهت طحن و لو احد بعضی را نمی باشد
و آنرا نشعبی چند است که در سیر و در سوراخ فکین و زائده محیط است
بر ایشان و بعضی از اضراس یک شعبه دارند اما اضراس آنچه فوق
ایشان سه شعبه دارد یا چهار و آنچه تحتانیست دو و بعضی بر آنند

بر انند که دندان عظام نیست و پیش جالینوس از عظام است و
مخصوص است بحس فقرات عنق فقره استخوانیست که
در میان آن سوراخی بود که نخاع در آن گذرد و هر یکی از ایشان
زواید مفصلی دارند که بدان منتظم و مرتبط میگردد و در بعضی نقر و در بعضی لقم
سوجه و بعضی بیکدیگر متصل گردد تا سبب استحکام شود و این زواید در بعضی
چهار باشد و در بعضی شش و در بعضی هشت و اورا شواخص و زواید نیز گویند
هست جهة حفظ صحت انچه بخلف افتاده شوک و سناسن خوانند
وآنچه در طرفین واقعست اجنحه و این یا مضاعف باشد یا غیر
مضاعف و فقره اولی خالیست از سناسن و اجنحه و در فقرات سوراخی
دیگر هست که عصب از و بیرون می آید و عروق در میرود و درو و هم یک
از فقرات صدری سینه و شاخها جان دارند الا فقره دوازدهم که او از
اجنحه خالیست و هفت از سناسن ایشان بزرگ افتاده و اجنحه ایشان
سطبر جهة حفظ اعضاء سینه که در نشیب ایشان واقعست و فقرات از
اول تا نهم فقر ایشان در زواید شاخصه مایل است بفوق و شناسن منحدر
نشیب و در و لقم ایشان بر فوق افتاده و نقر ایشان بطریق سفل
و شناسن منجذب بفوق و از عاشره سنن او قائمست در زواید
شاخصه فوقانی و تحتانی مشتملست بر نقر و منفعت او آنست که اسنان
باشد توجه ایشان بجوانب جهة میل کردن در حرکت انحنا و انثنا
دو و تو شدن بنا بر آنکه وسط صدر است با نزدیک بدو و فقره اثنا عشر

مجرد است از اجنحه بنابر دو امر یکی آنکه ملتصق است بحجاب در موضع اجنحه
یعنی اتصال او با حجاب در محل اجنحه است و دوم آنکه زواید مفصلی از قطعات
مضاعف افتاده ضرورت افتاد که چیزی که نزدیک اوست مشابه
او باشد پس زواید مفصلی در مضاعف افتاد و طبیعت نیافت بعد
از خلق زواید چیزی که صرف کند در خلق اجنحه چون فقرات و خرزات
بزرگتر است از فقرات عنق و مخرج عصب در و علی السویه نیست بلکه بعضی
در عالیه و نقصانست عظیم است از آنکه در سافله واقع است و زواید میگردد در
عالیه و نقصان می یابد در سافله تا زمانی که باقی نمی ماند از ابره بتمامه و
این بعد از عاشر بنابر آنست که جرم ایشان از آنکه در وحدی احتمال ثقل
خاصه دارد و فقرات ظهر دوازده است و بیست و چهار
ضلع در دو سر کوز است از طرفین هفت از ایشان متصلست بقص
از هر طرف و او را اضلاع صدر خوانند و طولانی افتاده تا مدد و حمایت
کند که در جوف اوست و این هفت اضلاع از پیش با استخوان سینه متصل
اند و از طرف خلف بهفت فقره از صلب و دو دیگر اضلاع خلف قفه و
خوانند و سر ایشان متصل بغضاریف و بر پنج فقره باقیه از فقرات
بعضی میر اند که در مردان در اضلاع خلف دو زن دو ثقا و تیست و
آنست که بیشا ... اضلاع عظامی اند قوسی که نگاه میدارند احشا
او محیط میگردد بر ایشان فصل مؤلفست از هفت استخوان مختصر
که میان ایشان متصل میشود هفت اضلاع از پیش چنانکه گفته شد و

گفته شد و اول بین بر و محیط شد و بعد از آن لحم بخلاف دیگر عظام
پیوسته با طرف عضد و فی عریض مائل باستداره که آنرا خنجری گویند
جهت مشابهت بخنجر **فقرات قطن** پنج اند و شانی یعنی
بیک وضع افتاده که بعد از فقرات صدر است و اقعست
ایشان از اسناسن طوالت و اجنحه عراضت هست و قطن با عجز همچون
قاعده زیر اند **فقرات عجز** سه اند که بعد از قطن واقعست
و سوراخی که مخرج اعصابست بر جانب وسط نیست از یمین
و یسار بلکه محاذیست بطرف قدام و خلف و او شبیه است
بعظام قطن در صلابت و عظم و استحکام مفصل **فقرات**
عصعص در اصل دنباله است و فقرات او چون در
آخر واقعست گویا دنباله عجز است ازینجهت او را بدین تشبیه کرده
اند و ایشان مؤلف اند از سه عظم غضروفی و زوائد ندارند و
مخرج اعصاب ایشان مشترک است در تساوی یعنی در آن هیچ
کم و بیشی نیست چنانکه در فقرات گردن اختلاف بود و از فقره
آخرین عصب فرد بیرون می آید **کتف** ظاهر الهیئت است
و در طرف باریک او کویست غایر که در سر و در وی
عضد و در جانب عریض عضو رقیقست لین و در وی دو زائده
هست یکی مائل بفوق و خلف و او را منقار الغراب خوانند
و با عرض بسط کتف می شود و باز توی و این زائده منع میکند بیرون

آمدن سر بازو از فقرهٔ فوقانی و زائدهٔ ثانیه از اندرون او ست
و مایل بشیب ست و او منع بیرون آمدن سر عضد میکند از فقرهٔ
که بر شیب افتاده و بر ظهر کتف مثلثیست که قاعده او بر جانب
وحشی است و زاویهٔ او بر جانب انسی و او جاری مجری
سنسنه است بنسبت بافقرات و حافظ کتف است از ضرری
که بد و لاحق شود و این را حاجز گویند و صاحب کامل او را
عین الکتف خواند بنا بر آنکه قایم مقام عین افتاده همچنانکه چشم
آنچه از قدام واقع میشود دفع میکند آنچه وارد میشود و قصد را از
جانب خلف او دفع میکند و از فائده کتف یکی آنست که عظم
عضد بصدر ملتصق نگردد و ضرر با عضاء شریفه وصول نیابد و
دیگر آنکه بنسبت با عضای که محصور اند در صدر از خلف حافظی باشند
همچنانکه ترقوه از اقدام و دیگر آنکه تا سطح ظهر بوسطهٔ او مساوی
باشد که اگر او نباشد موضع پشت کوی باشد دست مرکبست
از ساعد و عضد و ساعد مرکبست از دو عظم که آنرا زند اعلی
و زند اسفل گویند و با یکدیگر متلاصق اند و اتصال ایشان در
طولست و زند اعلی میان و باریک افتاده و طرفین او غلیظ و طولانی
و مایل باستدارت و از جانب وحشی التوا دارد و زند اسفل غلیظ
تر افتاده و در وی هیچ التوا نیست و چون ضرورتیست که ذراع
از طرف اعلی دو مفصل داشته باشد او را دو عظم مخلوق گشته

شرح مرفق عبارت از مجموع مفصل زندین است با عضد و
کیفیت اتصال زند اعلی با او چنانست که در طرف مرفق که هم
هست زائده که از طرف وحشی عضد رسته است درو درآید و
و با او حرکت منبسطه و ملتویه حاصل میشود و کیفیت مفصل زند اسفل
چنانست که در دو زائده هست و در میان ایشان چیزی پست
شبیه بجنین در خط فلسفیان و بعضی گویند بجا، و آن جزو ملازم
جزو عضد نیست و هر دو طرف هر دو زائده در عنقتین در رفته و
بدو حاصل میشود بسط و قبض ساعد و هر دو طرف زائدتین از تلبیب
چون مجتمع میگردند یکی میشود و پیدا میگردد کوبی وسیع و زند اسفل
رسغ کف هفت استخوان اند در دو صف نهاده و مراد این
محلیست که میان ساعد و مشط بود و مصمت مختلف الاشکال متلاصق
بهم یعنی بهم در رسیده صف اول نزدیک ساعد است و
آن سه استخوانست مجتمع الرؤس از جهت اتصال بساعد و صف
دوم نزدیک مشط است و آن چهار استخوان اند که اطراف ایشان
نزدیک مشط باشد و میل بکو دارد و لاحق ایشان می شود عظمی که حایل
میگردد و با استخوانی که نزدیک خنصر واقعست از صف اول واو
را با ساعد دو مفصل هست یکی حاصل می شود از در رفتن طرف
مجتمع ایشان در نقره زندین و این مفصلی است کبیر سلس که منبسط و
منقبض میگردد و مفصل دوم ملتیم میشود از رفتن بشاخهای کوده

در فقره که در استخوانیست که درین موضعست و کوچک افتاده و
بد و انکباب و انطباخ حاصل میشود مشط مرا منبسط محلیست
که میان رسغ و انامل باشد و آن چهار استخوانست که مقعر ایشان
قریب بباطن و مقعرست و هر یکی از ایشان دو مفصل دارند بغیر زائده
از هر یک و دو سر وند در فقره از رسغ اصابع پنج اند هر یک
مرکب از سه عظم که آنرا سلامیات خوانند و بعضی با بعضی متصل اند اتصال
مفصل زائده که در می آید از یکی و دو سر و در دیگری و در میان
مفصل ایشان استخوانی چند هست که مواضع خالیه بدان پر میشود و آنرا
سمسمانیات خوانند و بغیر از ابهام که متصل رسغ است اصابع دیگر متصل
بمشط است عظم عانه متصل گشته بعظم عجز و دو استخوان بزرگ از طرف
راست و چپ و هر یک ازین دو عظم منقسم میشوند بچهار جزو جزوی
از پیش افتاده و آنرا عانه خوانند و جزوی از خلف و آنرا ورک
خوانند و جزوی دقیق که بعرض افتاده نزدیک طرف وحشی و آنرا عظم
خاصره و حرقفه خوانند و جزوی مایل بشیب از طرف انسی و آنرا حق
ورک خوانند بنابر آنکه جوف او وسیع افتاده و سر استخوان ران در و
میرود و استخوان فخذ بزرگترین استخوان بدنست و از قدام محدب افتاده
و از خلف مقعر و جزو اعلی او پیچیده است بجانب وحشی و جزو اسفل بجانب
انسی و او را از طرف فوق دو زائده است که در و سر و دو حق و
ورک و از نشیب دو زائده که در سر وند در رکبه ساق مرکبست از دو عظم

عظم متصلا صق بهم یکی از طرف انسی و آن بزرگتر افتاده و دراز تر و او را
از طرف فوقانی نزدیک مفصل فخذ دو نقره هست و او را قصبه
کبری خوانند و ساق نیز خوانند و دوم از طرف وحشی واقعست
و آن کوچکتر افتاده و ملاقی فخذ نمیشود از طرف فوقانی و آنرا
قصبه صغری خوانند و در ساق دو تحدب هست مختلف الجهة یعنی
درین دو تحدب مخالفتی هست چنانکه در فخذ بود مفصل رکبه سلسل افتاده
و ملتئم می شود از در رفتن زائدتین مذکورتین که آن تحدبست در
هر دو قصبه عظمی و او را دو رباط هست یکی پیچیده و یکی ساده و
دو رباط دیگر قوی از جانبین و مقدم ایشان محکمست بر صفره که آن
عظمیست غضروفی مستدیر الشکل و در دو نقره هست که در هر دو در
آنچه بیرون آمده است از عظم فخذ عقب استخوانیست بزرگ
صلب مستدیر الشکل از طرف خلف از جانبین اما جانب وحشی او
طویل افتاده و مائل بباریکیست و از شیب عریض افتاده و
املس و بنابر آنست که چون ناظر نظر میکند گویا مثلثیست مایل
باستطالت که باریک میشود جزوی از و بعد از جزوی تا منتهی میشود
بوحشی و او را دو زائده هست نزدیک خمص و نقره در جانب
وحشی دارد و دو نقره از طرف بالا و کعب استخوانیست موضوع
بر بالای عقب و زیر ساق که گرد او در آمده و زائده که از قصبتین
رسته و در هر دو طرف او دو نقره عقب و او را دو زائده

هست فوقانی آنچه بطرف انسی در سر و دو گوی که در طرف قصبهٔ
عظمیست و وحشی او دو سر و دو حفره که در طرف قصبهٔ صغری
واقعست و ازین حاصل میشود مفصلی که بدو تمام میشود انبساط و انقباض
قدم و بعد از و عظم اخمص است و محدب افتاده از طرف فوق
و قدم با مشط مایل بدوست و او را زورقی خوانند و او
مربوط است بکعب و مقدم مرباط و در دو گوی هست که در سر دو
در دو زائده عقب و حاصل میشود از مجموع ایشان مفصلی که حرکت
قدم بجانبین اوست رسغ پای چهار استخوان است
سه از ان مرتبط است سر ایشان بزورقی از یک طرف و
از طرف دیگر متصل اند بطرف عظمی از عظام مشط که بر طرف
انسی واقعست و چهارم از استخوان رسغ نهاده است بجانب
وحشی نزدیک خنصر استخوانی شبیه بمکعب یعنی جسمی که محیط باشند
بدو مسدس و او را نردی خوانند و او مرتبط است نزد عقب
بدو زائده که از آنرا او در آمده است و در رفته در نقرهٔ مذکوره
و از پیش بدو استخوان از عظام مشط مشط مؤلف است
از پنج استخوان که هر یک از اصابع بدو متصل میگردد و از جانب ایشان
و از طرف دیگر با استخوان رسغ و اصابع هر یک مرکب اند از سه پاره
الا ابهام که مرکب از دو پاره است و مجموع عظام غیر از عظم لامی و
عظام سمسانی و عظمی که در قاعده قلب می باشد بنا بر

بنابر آنکه در عظمیت ایشان خلاف کرده اند و در سیسمانی بواسطه خورد
بحساب نباید ده دویست و چهل و هشت عدد است چنانکه گفته اند سه عدد
عظم چو خواهی که بدانی بیقین * می بیرون آید از انجا که بیرون می آید
فتبارک الله احسن الخالقین لا یزن فی جنب علمه علم بقراط
بقراط و لا حکمة افلاطون بنقطة النون لا یسئل عما یفعل و
هم یسئلون اظفار را بیافرید چند عظمی که جهة اطراف اصابع مخلوقند
و ستون ایشان تا از آفات مصون و محفوظ باشند و دیگر فواید ایشان
از حک و لفظ و سلاح مخفی نیست و زیاده شدن ایشان بنمو است
والا مخصوص بیک طرف نبودی و مؤکد این سخنیست زیاده شدن اظفار
سیت و شعر او بیش از تخلل اجزاهای وشاید که بواسطه آنست که چون
متعفن میگردد غذای او حاصل میشود بواسطه فضلات بخاری
و درین سخن نظر است و وتر از اعضای مفرده یکی وتر است و آن
جسمیست مشابه جوهر عصب و باطراف عضل متصل جهة تحریک اعضا
رباط یکی دیگر رباط است و آن جسمیست شبیه بعصب اما بی
حس افتاده و فایده او ربط کردن عضویست بعضوی یا بعظمی و
از اعصاب نیز خوانند غضروف غضروف عضویست الین
از عظم و اصلبت از دیگر و در آفریدن او ملاحظه حسن اتصال ا
الیست بدیگری تعداد عظام مجملا فقرات
ظهر ۱۲ فقرات قطن ۵ فقرات عصعص

فقرات عجز ۳ عظام سر ۷ عظام صدغ ۴ عظام فک اعلی ۴ عظام فک اسفل ۲ اسنان ۳۲ فقرات رقبه ۷ فقرات اضلاع ۱۲ اضلاع ۲۴ عظام عانه ۲ عظام سینه ۷ ترقوه ۲ کتف ۲ قلت الکتف ۲ عظام ید ۲۶ عظام رجل ۲۶

لحم عضویست که از دم طبیعی متولد میشود و فرج و خلل اعضا را مملو و محشو گرداند و حافظ او حرارت بود و بعضی شحم و سمین و ظفر و شعر از اعضا مفرده شمرده اند و در آن نظر است زیرا که شحم و سمین داخل لحم اند و شعر و ظفر از زواید و فضلات اند و جمله مرکب است تفسیر در بیان هر یک کرده میشود **شحم** جسمی ابیض است که از مادهٔ مائی دم در اعضای عصبانی شکل شرب و معا متولد میشود و بواسطه برودت محل منجمد گردد و **سمین** مشابه لحم است و از دمی و سمی متولد میشود و او همچون مرکبی است از لحم و شحم **شعر** جسمیست که از بخار دخانی متولد گردد و بعضی از و زینت بود چون حاجب و لحیه و بعضی زینت و وقایه همچو موی سر و مژه **جلد** عضویست منسج از لیفات و شظایای عصب و خلل آن بلحم پوشیده و همچون غشائی بود بر جمیع بدن و فائده او حفظ هیئات و افادهٔ حس و ادراک ملموسات بود والله اعلم بالصواب تمت التشریح استخوانها

المقالة الثانیة فی العصب امتیاز انسان و حیوان
از نبات و جماد بدو امر است حس و حرکت اختیاری و مظهر
این دو حالت دماغ است و همچنانکه وصول آب باراضی بواسطه
تفاوت جداول و سواقی است از آن بدن به نسبت با
دماغ بدین منوال است یعنی محلی چند که عصبی که بدو آید اگر بزرگ
باشد حس و حرکت تمام بر انجا وصول یابد و محلی باشد که بدین
وضع نبود و بنابرین عصب مخلوق گشته و دماغ بالذات مبدا این
دو قوت است پیش بعضی و پیش بعضی آنست که معطی جمیع قوی
قلب است و مظهر این دو امر درین محل است و اعصاب منقسم
میشود بچند قسم اول باعتبار قوام یعنی بعضی از دو ...
نمایة و نهایة لین افتاده چون اعصاب حس تا انفعال از محسوس
زود یابد بتخصیص آن زوجی که از مقدم دماغ رسته است
جهة آنکه مقدم دماغ لین او زیاد است از مؤخر قسم دوم
باعتبار هیئة یعنی بعضی را یک تجویف بود چون زوج مقدم که
محل نور است بعینین می آید و بعضی آنست که خالی از جوف
اند چون اعصابی که غیر این زوج است و در وی روح نفسانی سایر
است چون سریان آب در گل و روغن در کنجد و سیوم باعتبار
افاده اوست یعنی بعضی افاده قوت حس فقط میکند چنانچه
عصب ذوق و بعضی افاده حرکت چون عصب محرک لسان

وبعضی انست که افاده هر دو امر میکند چنانچه عصبی که جز نیست
از ان عضلات و ریدین در حلبین چهارم با عتبار مبدا از انعصبی بعضی
از دماغ رسته باشد و بعضی از نخاع و انچه از نخاع رسته بعضی
عنقی باشد و بعضی صدری و بعضی قطنی و بعضی عجزی و بعضی عصعصی
و فائده او چنانست که دماغ و نخاع اعطا میکند باعضا قوة حس
و حرکت بنا بر آنکه مبدا حس و حرکت بالذات دماغ و نخاع اند بمذهب
اطبا یا بو اسطه قلب چنانچه مذهب ارسطو هست و علی التقدیرین
روح در صعود در این فعل زمانی متمکن گردد که حاصل شود در
دماغ و وقتی اعضا استفادت قوت حس و حرکت می تواند
کرد که از دماغ نفوذ کنند در اعصاب بالضرورة آلت باید و
باید که نرم افتاده باشد بنا بر آنکه اگرچه عسر الانقطاع است سهل
الانعطاف باشد یعنی بحسب اقتضاء اعضا و می باید که ظاهر او
حصین بود و کثیف افتاده باشد تا روح بتحلیل نرود و داخل
او باید که متخلخل باشد تا محل روح وسیع باشد جهته جرم روح پس معلوم
گشت که منفعت او بالذات ایصال قوت حس و حرکت
است و بالعرض توثیق و تشدید اعضا یعنی چون صلابتی در جرم
او موجود است هرگاه که پراگنده میشود در لحم او را عسر الانقطاع
میگرداند جهته افاده متانت و غلظت که در جرم اوست و دیگر از فائده
بالعرض اعطای شعور است مر اعضائی چند که از حس خالی افتاده جهته

جهت آفتی که عارض ایشان گردد یعنی چون عشا گردد ایشان در اماده باشد
بواسطه اعصاب ادراک ناملایم کنند چون کبد و طحال و کلیه پس عصب
عبارت است از جسمی ابیض ذو حس و الانعطاف یعنی دولاکردن
وصلب در انفصال یعنی گسستن و فایده او باشد آنست افاده
حس و حرکت باشد و آن بعرض استحکام و توثیق اعضاست
و اعصاب دو قسم است قسمی از دماغ رسته و آن هفت زوج است
که حواس ظاهره و حس و حرکت اعضاء عالیه بدو است و قسمی از
نخاع که خلیفه دماغ است رسته و آن سی و یک زوج و فرد است
و حس و حرکت اعضائی که نشیب گردن واقعست بواسطه اوست
و مجموع او هفتاد و هفت زوج است و یک فرد و آنچه از دماغ رسته
زوج اول آنست که مصور است بسبزی و مراو را مجوف و چشمست و
قوت باصره بواسطه اوست و منشا این زوج مقدم دماغست
نزد دو زائده که شبیه اند بپستان و هر یکی ازین دو فرد مجوف مخلوق
گشته و این زوج بنسبت با ازواج مائل بصغرست و فرد هائی که در طرف
راست واقعست مائل بطرف چپ میشود و آنچه بطرف چپ واقعست
مائل بطرف راست میگردد و با یکدیگر متصل می شوند بنحوی که
تقاطع صلیبی میگردد و بعد از آن آنچه از طرف راست می
آید بچشم راست نزول میکند و آنچه از طرف چپ می آید بچشم
چپ نزول میکند زوج دوم مصور بسرخی است و این زوج از

خلف زوج اول ظاهر میگیرد و بیرون می آید از پس زوج اول و
اعطا میکند چشم انسان را حرکت و هر یک از فرد او بیرون می آید از سوراخ
که در کاسهٔ چشم است و پراگنده میشود در عضل او و به شش شاخ میگیرد
و هر یکی در عضله چشم پیوسته است و قوت حرکت بدین عضلها
میرساند زوج سیوم مصدرست بلا زور و دو هر دو عصب او ناشی
میشوند از انجا که منفصل و ماغست یعنی جزو مقدم و موخر
انجا از یکدیگر جدا می شوند و این زوج آمیخته میشود با زوج چهارم
و بعد از امتزاج منفصل میشود و منقسم میگردد به چهار شعبه جزو اول
از اجزا او متفرق میشود و در میرود در شرائینی که آنرا سماخ خوانند
و فرو می آید از طرف گردن و سینه و پراگنده می شود در احشایی که
تحت حجاب واقعست و شعبه دوم از شعب او از سوراخی ظاهر میشود که
نزدیک صدغین واقعست و متصل میشود بعصب پنجم و جزو
سیوم از ان از سوراخی که زوج دوم از ان بیرون می آید و منقسم
میشود و بسه قسم یکی از ان می آید بجانب لحاظ یعنی گوشهٔ چشم از
طرف وحشی و منقسم میشود در عضلات هر دو صدغ و یکی دیگر بجانب
ماق می آید و آن گوشهٔ چشم است از طرف انسی و در میرود در منخرین
که آن هر دو سوراخ بینی است و یکی دیگر سیل میکند و بیرون می آید از طرف
بینی و شفهٔ علیا در جلد وی جزو چهارم از زوج سیوم فرو می آید در
[illegible] و در طبقهٔ لسان و اعطای قوت حاسه میکند و باقی او در [illegible]

۴۳

پنج و ندانهاکه در فک اسفل است و لب زیرین متفرق میشود و زوج چهارم
مصور است بسبزی و هر دو عصب و گویند از طریق خلف تا زوج
ثالث مختلط میشود و بعد از ان چون مفارقت میکند گویند پراگنده
میشود و در حنک و حس حنک بواسطه اوست زوج پنجم همچنین مصور است
بصفرت و این بزرگتر است از اول گویا که دو زوج اند یکی از ان نشا یعصیست
و از پیش رسته است و در سوراخ گوش عشائی که خادم قوت سامعه است
در میرود و این از پس زوج سوم و چهارم است و یکی دیگر در می آید از پس او
و ظاهر میشود از سوراخی که در عظم حجر است که اورا اعور گویند و جزوی از
عصب مختلط گردد با زوج سوم و پراگنده شود و خلف عضله عریضه که
محرک خد بواسطه این عصب است و باقی او مهد عصبی اند که از زوج سیوم
می آید بعضله با زوج ششم مصور است بزردی هر دو عصب او
پراگنده میشود و شیون بعضی در درزی چند که در پس سر واقعست
و صورت او مشابهت بلام در کتابت رومیان و در هر یک از دو
سوراخ عصب بیرون می آید یکی از ان بفضل حنک می آید و اصل
زبان تا مصد شریان گردد که شایعست در وی و یکی دیگر روانه میشود بجانب
عضل عریضه و غیر ان از عضلات که دران محل واقعست و یکی دیگر در
میرود در پهلوی شریانی که اورا صماخ خوانند و فرو می اید با حشاء
از انجا بجانب گردن میرود و منشعب میشود بچند قسم شعبه اول
فرو می آید بعضلاتی چند که مخصوص حلقست و هر گاه ... میشود بعلف

بسینه سر او بشیب افتد واین را اعصاب راجعه گویند بجانب
حلق از زبان شعبه جدا می شود ببالا وعضلات واقعه در آن ۴۳
محل بعد از آن شعبه از و می آید بقلب وریه و مری وشریانات
وا ورده چند که در سینه واقعست و در قصبه ریه وهرگاه
که در حجاب درروده با هم آید در دهن بطن او در احشا مثل
کبد بغیر پوست اندرون شکم که مختلط می گردد با دو عصبی که یاد ذکر
کردیم که فرو می آید بجانب او واز زوج سیوم زوج هفتم از اعصاب دماغی
مصورست بسواد وجبر وصغیر او در سیر دو در عضلاتی چند که در حنجره
واقعست و در اضلاعی چند که بشیب افتاده وباستخوانی که شبیه
است بلام در کتابت یونانیان وتمتد در عضله که مشترکست
میان ذورقی وعظم لامی وعضلات دیگر که از آنجا واقعست
ذکر اعصاب نخاعی وآن سی ویک زوج است ویک فرد هشت
زوج از آن فقرات رقبه است زوج اول مصورست بسبزی وهر دو عصب
او از سوراخ مهره اول از گردن رسته است وپراگنده شده اند
در عضلاتی که مخصوص اند بسر زوج ثانی مصورست بسرخی وهر دو
عصب او از آن عضلی که در مهره اول و دوم از مهرهای گردن
رسته است وحس جلد سر بواسطه ایشانست وقوت عضله عریضه
که در قفا واقعست بواسطه این زوجست زوج ثالث مصور
است بلاژورد وچون پراگنده میشود در سوراخی که در میان

٢٥

میان مهره دوم وسیوم واقع است یعنی درحشو ایشان منقسم میشود بدو
قسم یکی ازان می آید بجانب موخر از عضلات که واقعست درانجا و
سید هد عضلات که واقعست درانجا وسید هد عضلات را شعبه که
چون سر تقع میشود بجانب سفلی وباز میگردد بجانب مقدم و پراگنده
میشود درعضلی که در طرف خلف هردو گوش واقعست درحیوانی که او
را نطق نباشد ویکی دیگر می آید بپیش و پراکنده میشود شعبه او درجایی که
نهاده است از پیش ودر عضلاتی چند عرض که محرک خدین اند ودر عضلی
که از پیش گوش واقعست درحیوانی که او را نطق نیست ودر عضل صدغین
وزوج رابع از عصابی که از نخاع رسته مصورست برسر ختی ومنظر او فقره
اقصیٰ سیوم وچهارم است وانقسام او همچون انقسام زوج پیش است
وبیشتر او می آید بموخر گردن بعد ازان بعظم سفلی می آید عصبی
که مخالط زوج پنجم است یعنی با او آمیخته است وزوج خامس مصورست
بحضرت ومحل او میان مهره چهارم وپنجم است او منقسم میشود ومثل جزو
سابق ومایلست بصغر ومرتفع میشود بجانب اجزاء دوش ومنقسم
می شود میان سر وگردن وجزو دوم متصلست بجزوی که واقعست
میان جزو پنجم وششم وهفتم از گردن تا میان حجاب زوج سادس
مصورست بزروی ورسته است بعد از مهره پنجم از مهرهای گردن
ومنقسم میشود مد وجزو وجزوی همچنانکه گفتیم درعضل سر وگردن ودر
عضل عظم صلب یعنی استخوان دست وجزوی ازو می آید بطرف

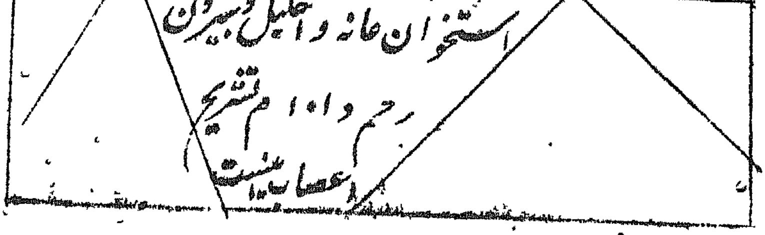
دوش زوج سابع مصور است بسیاهی و رسته است از مهره ششم از
مهره های گردن و منقسم میشود همچون زوج سابق و تفاوت اینست که جزوی
ازو می آید بجانب دست و در بازو پراگنده میشود و زوج ثامن مصور است
بسواد و رسته است بعد از مهره هفتم از گردن و منقسم میشود مانند
زوج سابق و تفاوت میان ایشان اینست که ازو هیچ جزو
بجانب حجاب نمی آید و آن جزوی که بجانب دست می آید پراگنده
میشود در ذراع و همچنین رسته است از مهره های پشت دوازده زوج
زوج اول مصور است بسبزی و محل او مهره اول و دوم است از
ظهر و منقسم میشود بدو قسم بزرگتر او پراگنده می شود در فضای که واقعست
میان اضلاع و استخوان پشت و هر گاه که ممتد می شود وصول می یابد
بضلع اول و متصل میگردد بزوج هشتم که نزدیک گردن واقعست
و میرسد بجگر و منقسم می شود در کتف زوج ٢ از ازواج صدری مصور است
بسرخی و رسته است از میان مهره دوم و سیوم و جزوی ازو می آید
بجانب پوست بازو و اعطا میکند او را قوت حس و جزوی دیگر می آید
از طرف شیب و منشعب میشود بچند شعبه یکی بجانب عضل عظم پشت که در دو
دو صف دوش واقعست و محرک اوست و بعضی که میل بجانب
سر و شانه دارد و جزوی ازین شعبه می آید بجانب مقدم و پراگنده
می شود در عضله که درمیان اضلاعست یعنی در فضای دوم از فضا
سینه زوج ٣ مصور است بلاژورد و رسته است درمیان جزو

میان جزو سوم و چهارم منقسم می شود از و شعبه چند و پراگنده میشود و این
شعبه در عضلات استخوان پشت و در هر دو عضلات شانه که حرکت دوش
بواسطه اوست و آنچه می آید بطریق ارتفاع یعنی بر آمدن بجانب مفصل
کف یعنی بندهای کف دست و قسم دیگر محل او مقدمست پراگنده میشود
و در فضای سیوم از اضلاع صدر زوج چهارم مصوریست بحمرت و رسته است
از میان مهره چهارم و پنجم و منقسم میشود و همچنانکه زوج سابق و
از پیش و از پس در محلی که واقعست میان اضلاع صدر در میرود
زوج پنجم مصوریست بشقره و رسته است از خرزه پنجم و ششم و منقسم
میشود و همچنانکه زوج سابق در میرود در فضای پنجم از فضای صدر
زوج ششم مصوریست بزردی و رسته است از خرزه ششم و هفتم و منقسم
می شود و چون زوج از پیش رفت و پراگنده می شود در فضای
ششم که از شیب اضلاع صدری واقعست زوج هفتم مصوریست
بسیاهی و رسته است از میان خرزه هفتم و هشتم از جانب خلف و منقسم
می شود و چون انقسام زوج سابق و خبر وی از و می آید بفضای
نهم که واقعست در سر اضلاع نهم و در عضله که بر بطن گسترده شده
زوج هشتم مصوریست بسیاهی و رسته است در میان خرزه هشتم و نهم
و منقسم میشود و از جانب خلف چنانکه زوج پیش منقسم میشود و در
عضل بطن زوج نهم مصوریست بسبزی و رسته است از میان مهره
نهم و دهم و پراگنده میشود در اضلاع و عضل که در بطن گسترده

زوج دهم مصور ست بجمره و رسته
و سفقستم میشود بطرف خلف چون ا
دوازدهم که ایشان تتمه اعصابی ا
و سوسوم باثنا عشریه اند زوج یاز
از خرزه حادی عشر و ثانی عشر
از طرف خلف چون زوج دهم ا
آن ذکر کرده شد این قدر بست
در فضای یازدهم دوازدهم که منب
گسترده شده زوج دوازدهم مص
رسته ست از مهره یازدهم از پشت
چون زوج سابق و جزوی که از و
در اضلاع صدری و عضلی که بر بطر
دیگر مجموع عصبی اند که رسته ست از
اند دیگر عصبی که مفرد و تحت رسته آ
او مصور ست بجمره و پراگنده میشود د
در حلیلی و ا تحت و در عضلاتی که ظاهر
کرا از ان عظام عانه است و رست
از عصب زوج اول از ومصور ر
خرزه اول و از پیش بعضلاتی که ر

او را منشتین خوانند و شعبه از و مختلط میشود با عصابی چند که از دماغ می آید
زوج یازدهم مصور است بزردی و رسته از خرزهٔ دوم از خرزات
قطن و منشعب میشود عصب او از جانب موخر بعضل عظم پشت و
از مقدم می آید بعضل که در ظهر و قعست و مختلط می شود شعبهٔ او
با عصابی که فرو می آید از دماغ زوج سیزدهم مصور است بسواد و رسته
است از خرزهٔ چهارم از قطن و پراگنده می شود و از طرف خلف شعبه
از و در عضلات استخوان پشت و از پیش در عضلاتی که بر
بطن و اقعست بر عضل متنین و در زوجی که از ین ذکر رفت زوج
چهاردهم مصور است بسواد و رسته است از مهره چهارم از مهره های قطن و اسفنج
میشود و از موخر او عصبی بجانب عضلات که در جانب صلب واقعست
و بیرون می آید از مقدم او عصبی بجانب عضلاتی که بر بطن گسترده
است و بر آن عضله که او را نام ستون کرده اند و باقی او شعبهٔ عظیمه
فرو می آید بهر دو پای زوج پانزدهم مصور است بسبزی و رسته است از
خرزهٔ پنجم از قطن و روانه می شود و از پس او عصبی بجانب عضل عظم
پشت و بیرون می آید از پیش او عصبی که در سیرو و در عضلاتی
که بر بطن واقعست و در سیرو و در عضلاتی که بر بطن واقعست و
در سیرو و در عضل متنین و شعبهٔ عظیمه که باقی می ماند از ین زوج فرو
آید بپای و رسته از عظم عجز زوج زوج اول مصور است بسرخی
و رسته است از جزو اول از عظم عجز و متفرق می شود و در ورکین یعنی

در میرود و در و و زوج دوم مصور است بالا زور و در رسته است همچنین از
جزو دوم از عظم عجز و در میرود و در و لیکن زوج سیوم مصور است به برخی
و رسته است از جزو ثالث او و متفرق می شود و در عضل مقعد و پراگنده
می شود و قضیب و عضل مثانه و رحم و پرده شکم و رسته است از استخوان
عصعص ۳ زوج و فرد و ــــ زوج اول مصور است به برخی و رسته
است از میان استخوان آ از عصعص و جزو ثالث از عظم
عجز و پراگنده می شود و آن دو که پیش از وست از اعصاب
عجزی و آنکه در عقب او در می آید عصعصی و مجموع در عضلات ان حلیل
در میروند و در عضلاتی که منشاء او عظم عجز است و از اجزاء باطنی که از ان
عظم عجز و عانه است و در خارج رحم و زوج دوم عصعص مصور است
بسو و اپراگنده می شود او با عصابی که از ان عجز و عصعص است
و انچه از عقب او ست از اعصاب عصعصی در عضل و بره و در احلیل
و عظم عجز و استخوان عانه زوج سیوم مصور است بجزو و رسته است
از میان عظم دوم و سیوم عصعص و پراگنده می شود با انچه
پیش از و رفت در اعصاب عجزی و عصعصی و انچه از عقب
او ست از فرد وی که او را اختی نیست در عضل و بره و استخوان عجز و

المقالة الثالثة فی العضلات چون از واجبات
است که حیوان متحرک و حساس باشد بنابر آنکه او جسمی نامی حساس
متحرک بالارادتست و منبع حس و حرکت دماغست و بواسطهٔ عصب
بجمیع بدن فایض می شود و چون در طبیعت عصبی لیفی بود و تحریک
اعضای ثقیله از و متعذر حق تعالی عضل را بیافرید بنابر آنکه او
مرکبست از عصب و غیر آن و در وی حس و حرکت موجود و بواسطهٔ
ترکیب در وی قوتی حاصل بتخصیص آنکه از دماغ دور افتاده
که آنجا عصب بغایت ضعیف بود و عضله عضویست مرکب از لیفات
عصب و وتر و رباط که در هم بافته و میان آن لحم پر شده
و پرده گرد او در آمده و فایدهٔ آن تحریک اعضاست بواسطهٔ
تشنج و استرخاء آن و عضل اگرچه مرکبست از اعضاء مفرده
گرفته اند بقول جالینوس که او مرکب اول را حکم مفرد می دهد و ترکیب
را چند مرتبه است اول مانند عضل که گفتیم او مرکبست از عصب
و وتر و شظایای رباط و لحم است و مرتبهٔ دوم چنانکه عین که عضل
و غیر آن در وی موجود است مرتبهٔ سوم همچون وجه که چشم و عضل و غیر
آن در وی موجود است مرتبهٔ چهارم چنانکه سر که این امور در وی است
باشیاء دیگر و پیش صاحب کامل هشت که عضلات پانصد و پنجاه
و چهار است و پیش ابو علی سینا آنست که پانصد و بیست و نه است
و در جوامع جالینوس مسطور است که پانصد و پنجاه است و این

قول الصواب اقربست بنابر انکه او مشاهده کرده و بیان کیفیت تحریک
عضله عضو را آنست که قوت محرکه چون فایض میشود بر عضله از
دماغ بواسطه عصب عارض عضله میگردد تقلص یعنی کششی بطریق
خلاف و وتر نیز متشنج میگردد و بواسطه تشنج عضل عضو منجذب
میگردد و بعد ازان چون عضله منبسط میشود و عود میکند بحالت طبیعی
وتر او مسترخی میگردد و پس ممتد میشود عضو و تشنج و استرخا اقتضاء
دو حرکت متضاده متعاقبه میکند بالفعل که آن حرکت انبساط
و انقباض است در عضو متحرک پس وتر واسطه است در تحریک عضل
عضو را و عضل واسطه است در تحقیق وتر و عصب و رباط واسطه
اند در تحقیق عضو و عضل مختلفست بحسب مواضع و حاجت بدو
در پنج امر است اول در مقدار هر عضله که محرک عضوی بزرگ باشد
آن عضله نیز بزرگ باشد چنانچه عضله که موضوعست بر استخوان
ورک و انچه موضوعست بر استخوان فخذ و هر عضله که محرک عضوی صغیر
بود آن عضله صغیر باشد چون عضله جفن دوم در شکل همچنین
اشکال عضل مختلف باشد بحسب حاجتی که بجانب هر یک ازان
بود یعنی چون احتیاج اقتضای شکل استدارت کند باشد شکل عضل چنان
باو بحسب عظم همین سبیل چنانکه زوجی ازان مثلث باشد چون
عضله که موضوعست بر صدر و بعضی مدور باید چون انچه گرد مثانه
در آمده و بعضی مربع باشد چون عضله که بر بطن کشیده سیوم در

وضع آن عضله که محرک عضو باشد حرکت انبساط و انقباض مستقیم باشد
بر طول افتاده بدین قیاس و هر عضوی که متحرک باشد بحرکت ارادی
او را عضله باشد که محرک آن عضو باشد اگر عضوی متحرک باشد
بیک جهت آنرا عضله باشد که تحریک عضو بان جهت کند و اگر عضو متحرک
باشد بجهات مختلفه او را عضلات مختلفة الوضع باشد که هر یک از ان
تحریک عضو کنند بدان جهت و درین حالت آن عضله دیگر
مساک کند از فعل خود و اگر این دو عضله متضاده در یک
حالت تحریک عضو بکنند عضو متحرک بهیچ جهت از جهات نشود و
بل مستوی و قایم بماند مثلا و کف دو عضله دارد یکی در باطن کف
چون متشنج شود کف بهم آید و یک عضله در ظاهر که چون متشنج شود
کف منقلب گردد و اگر هر دو باهم متشنج شود کف مستقیم بماند و
میل بهیچ طرف نکند چهارم در ترکیب بعضی از و چنان بود که لحم
مختلط بعصب و رباط گشته و بعضی که لحم بود بعضی از انجا که ابتدا بود
تا انتها محیط او گشته و وتر رسته باشد از طرف او گویا که لحم
گشته باشد بدو چنانچه عضله که بر بطن افتاده پنجم آنکه او وتر داشته
باشد یا خالی بود و بعضی از یک عضله یا دو یا سه چنانچه وتری غلیظ
که می آید بعقب او را دو عضله می باشد بنا بر آنکه عضوی که این
وتر می آید با و بزرگست و یک عضله کافی نیست بنا بر آنکه فایده این
وتر امری عظیمست که آن نگه داشتن قدمست و نسبت با او

چون بسیری باشد بنا بر این او را و عضله مخلوق شد تا اگر آفتی بیکی رسد
دیگری قایم بمقام او باشد و بعضی آنست که از یک عضله دو وتر
رسته است یا سه یا چهار چون عضله وسطی از عضلات
هفتگانه مقدم ساق که رسته است از وی چهار وتر
تا رکه می آیند بچهار اصبع قدم که اگرچنانچه هر یک
از اصابع را عضله بودی کوچک بودی و وتر
ایشان لغایت باریک بایستی و کافی بجذب عضو
نبودی و بعضی آنست که خالی از وتر افتاده
اصلا و متصل اند بعضوی یا باجزاء لحمی چنانکه
عضله که بر مقعد افتاده و آنکه بر عنق
مثانه است و اعضاء متحرک
جلد جبهه است و عین و خد
و ارنبه و فک اعلی و اسفل
و شفتان و لسان
و حنجره و راس
و عنق و صدر
و کتف و مفصل کتف با عضد و مفصل عضد با ساعد و مفصل ساعد با رسغ و مفاصل
اصابع و اعضاء حلق و اعضاء تنفس و مثانه و انثیین و قضیب و مقعد و مرار
مرفق و مفصل فخذ و مفصل ساق و مفصل قدم و مفصل اصابع و الله اعلم تمت کتاب التشریح عضلات

المقالة الرابعة فی الاوردة و ورید عبارتست
از عرق ساکن که از طرف جگر رسته است و قوت تغذیه و تنمیه ازو حاصل
میشود و مجموع اورده یک طبقه بود و الا ورید شریانی که دو طبقه است و بریه
میرود و غذا ریه و قلب ازوست بسبیل رشح و چون دم کبد غلیظ بود دو طبقه
مخلوق شد تا آنچه ازو ترشح شود لطیف و صافی بود و مناسب غذا ریه و قلب باشد
و واصل اورده دو عرق است یکی از مقعر کبد رسته و آنرا باب خوانند از آنجهت که
آنچه بجگر می آید اول اندرو در می آید و فائده باب غالب آنست که جذب میکند صفوت
کیلوس بجانب جگر و یکی از طرف محدب رسته است و آنرا جوف خوانند بنا بر آنکه
جوف او وسیع افتاده و فائده او ایصال کیموس است بر اعضا و تقدیم تشریح
باب از آن جهت است که طریقه اهل تشریح تقدیم اعلی است بر اسفل و دیگر تقسیم
موقوف است بر تحصیل و چون کیلوس در کبد کیموس میگردد و ضرور است که مجری
از معده بجگر باشد و از جگر بسایر اعضا پس این دو عرق ضروریست که
باشد و عرق باب منقسم می شود در تجویف کبد بر پنج قسم هر شعبه متصل بزائده
و آن شعبه که می آید بطرف محدب جگر متشعب بشعب بسیار میشود و در اطراف جگر
متفرق میگردد و یک شعبه از ان بر اره می آید و آن طرف که نزدیک بمقعر کبد است او
که از و ظاهر میشود منقسم میگردد به هشت قسم دو قسم ازو کوچکترین انواع است
یکی متصل میشود بمعاء اثنا عشری تا جذب کند از و بقیه غذا او متشعب میشود
از و چند شعبه که پراگنده میشود در ترب و قسم دیگر پراگنده می شود در شیب
معده جهت فراگرفتن غذا و اقسام سته باقیه یکی از ان می آید بسطح معده

غذا دادن بنا بر آنکه غذا را باطن معده بزعم ایشان از عصارهٔ غذاست
و درین سخن نظر هست از آنجهت که غذا اثر و اطبا دست فقط یا دم با دیگر اخلاط و
تولد اخلاط در کبد بود و همچنین اگر باطن معده تغذی بعصارهٔ غذا کند منحرف
گردد از حالت طبیعی چرا که در ورود غذا اقبح باشد برد و بواسطه مشغول
شدن بدو جهت هضم از خدمت سایر اعضا باز ماند بنا برین مذهب حق
آنست که باطن معده از دم نضیج که می آید از شعب ورده بجانب او غذا یابد
و دوم از سته باقیه می آید بطحال جهت غذا دادن و پیش از آنکه میرسد بدو منشعب
میگردد و از دو شعبه چند که درهم رفته جهت غذا دادن و بعد از رسیدن بطحال
از دو شعبه بجانب چپ از معده جهت غذا دادن و چون در طحال در رفت و پایان
او رسید جزوی از و صعود کرد و جزوی نزول و از جزو صاعد منفرق میشود
جزوی از و در طرف فوقانی طحال و جزوی ظاهر میشود تا میرسد بمحدب معده
و چون بدین محل رسید منقسم میشود بدو قسم قسمی ظاهر میشود و در طرف چپ
معده جهت غذا دادن قعر غوص میکند و پنهان می شود و در قعر معده
تا سه دانه انحا ریزد و موجب تنبیه شهوت غذا گردد و قسم نازل در طحال
منقسم میشود چنانکه صاعد منقسم میشود و بظاهر و کاسن و منفرق میگردد
از دو شعبه در طرف اسفل طحال جهت تنبیه شهوت غذا و جزو
دیگر ظاهر میشود و در ثرب جهت غذا دادن او و شعبه سیوم از اقسام ثمانیه
جگر آمده بجانب ایسر منفرق میشود و در جداول عروق که گرد معا مستقیم
در آمده تا مقعد بحیثیت غذا کند از ثقل و جزو چهارم بغایت کوچک افتاده

و باریک شعبه بسوی تقعیر از ان متفرع میگردد و در ظاهر محدب معده
از جانب راست و بعضی در راست شرب و جزو پنجم متفرق می شود
در جدا اول که گرد معا رقو لوست جهت فرا گرفتن غذا و جزو ششم حوالی
معا صایم میگردد و باقی که دو دیگر لیفافی چند باریک که متصلست
بمعا اعور در آمده بواسطه جذب غذا اما عروق اجوف منقسم میشود و در
نفس کبد بعروق کثیره باریک شعری تا جذب غذا کند از شعب باب بنابر
آنکه شعبه اجوف وارد میشود از محدب کبد بجوف او و شعبه باب وارد میشود
از مقعر کبد بجانب محدب و چون عروق اجوف ظاهر میشود از محدب کبد
منقسم میشود بدو قسم قسمی صاعد است یعنی میل ببالا دارد و قسمی نازل یعنی
مایل بنشیب است از ان صاعد بطریق حجاب می آید و نفوذ میکند در
و متخلخل می شود و دو عرق متفرق که سید غذا حجاب بعد از ان مجاور
غلاف قلب گردد و ارسال میکند بسوی قلب شعب بسیار که متفرع میشود
از و شعبات باریک جهت غذا دادن غلاف قلب و همچنین متصل میشود بغشای
که قاسم صدر است به دو نیم و منشعب میگردد و در و بعد ازین دو عرق بزرگ که
متصل است بهمه دو گوشه قلب و این عرق بزرگتر است از سایر عروق قلب
و سبب همین آنست که عروق قلب جهت استنشاق نسیم است و این عروق
جهت غذا است و هیچ شک نیست که غذا اغلظ است از نسیم پس منفذ او اوسع
و دهانه او اکبر باشد و این عرق که در قلب رفته منقسم میشود بسه قسم
یکی و نیم و دیگری لیفا یکی قلب از انجا بریه و از دو ورید باینست

چنانکه جوهر او و خلقتش شبیه است بعروق ضوارب جهة آنکه و غشاء
دارد چنانکه شرائین و فائده او دو امر است یکی آنکه خون که از و مترشح میشود ۴
در غایة لطافت و رقت و مشاکل جوهر ریه است و در و نضج یابد تا نیا
و قوام نیک حاصل کرد چنانکه خونی که در شریان و ریدی است و فائده
دوم آنست که نضج یابد خون در و تمام و ثانی آن را اجزاء ثلثه میگرد و دگر قلب
و بعد از ان پراگنده میشود و در داخل او جهة غذا دادن و جزء سیوم از ایشان
میل بطرف چپ میکند و میرسد بفقرهٔ خامه از فقرات صدر ریه و در عضل
او و در احشای چند که شبیه اضلاع و اقست و هر گاه که از قلب
در میگذرد متفرق میشود و از و شعب چند عنکبوتی متشکل در اجزای عالی
از غشائی که واقع اند در اعالی غلاف و هر گاه که بترقوت نزدیک میشود
از و دو شعبه ناشی میشود و بطریق دراب بناحیه ترقوت میرسد و هر
از و با دو شعبه میشود و از طریق خلف هر یکی ازین دو فرو می آیند با جوانب
سینه از طرف راست و چپ و بخنجری منتهی میشوند و در هر شعبه که در
میان اضلاع است ملاقی افواه ایشان می شود و ظاهر میگردد و نوعی از و بعضل
خارجی از صدر و هر گاه که میرسد بخنجری بطریق دراب نوعی از و می آید بعضل
که در میان اضلاع است و ملاقی میشود و دهن او بدهن عروق که پراگنده
است در و ظاهر میشود و از و طائفه که می آیند بعضل خارجه از صدر و هر گاه
که بخنجری ظاهر میشود و از و طایفه که می آیند بعضل شراکمه و یکی دیگر متحد
می شود و بشبیب عدل مستقیم و متصل میشود اطراف او با طراف شعب

صاعده از ورید بجزی که ذکر خواهیم کرد اما زوج بابی هر یک از دو فرد از پنج
شعبه از و مختلف میشود یکی متفرق در صدر و غذاء اضلاع اربعه عالیه او بسطه
اوست و غیر او از اضلاع اربعهٔ عالیه و ثانیه غذای مواضع کتفین میدهد
و ثالثه فرا میگیرد جانب عضله که در عمق رقبه است و رابعه نفوذ می کند در
سوراخ سته از فقرات گردن و از و تجاوز میکند و بسر میرسد و شعبهٔ
خامسه که اعظم شعب است می آید بابط از هر جانب و متفرع میشود
از و چهار فرع فرع اول متفرق می شود در عضله که بر استخوان سینه
واقعست و فرع دوم در لحم رخو در میرود و صفاقات ابطی یعنی جوف
او و فرع سوم می آید بجانب صدر بطریق وراب فرع چهارم منقسم
میشود به ۳ جزو جزوی در می رود در عضله که بقعر کتف واقعست
و جزو ۲ در طرف عضله کبیره الطیة و جزو ۳ میکند ر و بر عضد و میرسد
بدست و او را ابطی گویند و زوجی که باقی میماند از انقسام جزو اول صعود
میکند بطرف گردن و بعضی میگویند چون بعنق میرسد منقسم میشود و هر
یکی از ایشان بدو عرق که او را وداجین خوانند یکی از و ظاهر تر است
و او را وداج ظاهر خوانند و یکی اغور است و او را وداج اغور خوانند آنچه ظاهر
است چون صعود بجانب ترقوه (؟) میکند منقسم میشود بدو قسم اول
میل بقدام میکند و ثانی نیز اولا مایل بقدام است و بعد از آن منتقل
میشود و دو ثانیا ظاهر میگردد و از ترقوه ○ صعود می کند بر ظاهر گردن و
لاحق قسمت اول میشود و از ایشان وداج ظاهر که معروفست و مشهور

حاصل میشود اما پیش از رسیدن ظاهر میشود از ایشان دو زوج یکی در
میرود بطریق عرض و میرسد بهره و در موضع غایر شود دوم بطریق وراب ٥
در رقبه ظاهر میگردد و این هر دو فرد ملاقی یکدیگر نمیشوند و متفرع میشود
از هر دو جزو شعب غیر محسوس لیکن ناشی می شود از زوج ثانی دو شعبه
آورده محسوس یکی عرقیست که میگردد در شانه تا باخر دست و او را ورید
کتفی میگویند و از آن ورده ثلاثه محسوسه از طرف شانه ظاهر می شود دیگر
بر سر کتف و یکی بر سر بازو و بعد از آنکه با یکدیگر ملحق شوند منقسم میشوند
بدو قسم قسمی از آن در میرود و در ظاهر و بد و متفرع میشود از و شعب
صغار و این شعب صغار متفرق میشود در فک اعلی و شعبی چند دیگر
که صغر ایشان در اعلی مرتبه نیست متفرق میروند در فک اسفل و
مجتمع میشود از هر دو صنفین شعبی چند که متفرق می شوند در حوالی
لسان و ظاهر عضله که موضوعست در آن و دوم مخارج و پراکنده میشود
در مواضعی که نزدیک هر دو گوش و سر افتاده است اما آنچه غایر است
او ملازم مری است و متشعب میشود از و شعبه چند که مخالط شعبه ظاهر
است و متفرق می شود در مری و حنجره و عضل غایره و باقی در میروند
تا منتهی در زلامی و متفرع می شود از و فرعی چند که آن فروع در میروند
در فقره اولی و ثانیه و عروق شعری یعنی رگی چند باریک چون
موی و فروعی چند دیگر هم از و که می آید بغشای که مجلل قحف است یعنی
گرد او در آمده و بجمجمه میرسد و در میرود و آنچه باقی می ماند از آن شعب نفوذ

نفوذ میکند در جوف جمجمه که استخوانهای سر است از ثقبهای درز لامی و پراگنده
می‌شود و از و شعبی چند در دو غشای دماغ که آن غشای صلب و غشای
رقیق است و بعد از آن سخت میشود از غشای رقیق بدماغ و متفرق می
گردد در وی چنانچه متفرق شدن شراین و گرد او در می آید غشای صفا
و میرسد بموضع واسع از دماغ که آنرا مصره گویند و هر گاه که باطن اوسط
دماغ نزدیک میشود عظم او زیاده می گردد و شاید آنکه بعض غذا می کند و بعد
از آن ممتد میشود بظاهر دماغ و ملاقی آن شراین می شود که صعود
کرده اند در آن محل و نسج میگردد و از ایشان غشای که آنرا شبکه مشیمیه
خوانند اما عروق یداورده که در دست و عصب اصل او در عرق
است یکی کتفی که آنرا قیفال گویند که در اصل کیفال بود و معرب است
و گویند اسم ملکی بوده است از هند و بعضی گویند اسم نهر است
و این قول بصواب اقرب است و بعضی گویند باسلیق این چنین
است و یکی دیگر را ابطی گویند اما کتفی هر گاه که برسد بعضد متفرع
میشود و از و شعب بسیار صغار که متفرق میشوند در اجزا ظاهر از
عصب و هر گاه که میرسد بمفصل عضد منقسم میشود بسه قسم اول
حبل الذراع بود و او ممتد میگردد بر ظاهر زند اعلی بعد از آن از
جانب وحشی میل میکند بناحیه زند اسفل و متفرق می شود و
در اسافل وحشی رسغ و ثانی از اقسام ثلاثه متوجه میگردد
بمعطف مرفق در ظاهر ساعد و مخالط جز وی میشود و از ابطی

یعنی الابطی و کتفی ملاصق یکدیگر میگردند و آنرا اکحل خوانند و قسم ثالث
از اقسام ثلاثه متوجه میگردد و در میرود و مخالط میشود با ابطی ۵
چون میگذرد و در عضد متفرع میگردد ازو شعب چند و پراگنده میشود
در عضله چند که مستبطن اوست بعضی او را می پوشاند و هرگاه
که میرسد نزدیک بمفصل منقسم میشود بدو قسم یکی بعمق در میرود و
متصل میشود بقیفال و مرافق او میگردد اندکی و بعد از ان از
یکدیگر میگذرند آنچه در نشیب افتاده بجانب انسی میگذرد و تا غایتی
که میرسد بخنصر و بنصر و وسطی و منقسم میشود و قسم ارفع ازو در
اجزاء خارجی دست ثانی از قسمین منقسم میشود در ظاهر ساعد
بچهار فرع اول از ان متفرع میشود بصاعد بجانب رسغ
و فرعی دیگر از فروع بالاتر از فرع اول و فرع ثالث در وسط علم
متفرق می شود و فرع رابع که اعظم فروع است آنست که ظاهر
میشود و ارسال فرعی میکند که آن فرع ممازج جزوی از کتفی میگردد
بموجبی که وصف کرده شد و باسلیق بود و در میرود در عمق ثانیا
باسلیق و اکحل ابتدا او از طرف انسی است بالای زند اعلی و بعد
از ان میل بجانب وحشی میکند و منقسم می گردد بدو قسم بصورت
لام یونانی و جزو اعلی او میگردد بجانب زند اعلی و فرا هم
گیرد رسغ و متفرق میشود در خلف ابهام و آن جزوی که میان
ابهام است و میان سبابه و مجموع و جزو اسفل بجانب زند اسفل

زند اسفل می آید و منقسم میشود و لیس فرع فرعی از و می آید بمیان سبابه و وسطی و
متصل میشود به جزوی از عرق که می آید نزد ابهام و با یکدیگر ملاحق میگردند
و یکی میشود و فرع دوم می آید بجانب وسطی و بنصر و آنرا اسیلم خوانند و
فرع سیوم می آید بمیان خنصر و بنصر و اسیلم پیش محمد ذکریا اینست و
جمیع این شعب متفرق میشوند در اصابع اما اوردۀ نازله که فرو می آید
تا باطن بدن از عرق اجوف اول اینست که متفرع می شوند پیش از آنکه
مستقر شود بر صلب شعبی چند شعری که میرسد و می پوشاند کلیه
یمین را و متفرق می شود در انجا و چیزی که نزدیک اوست و بعد
از ان عرق عظیم هست که بجانب کلیه یسری می آید و منقسم میگردد
بسطایحی و قاق یعنی رگی چند باریک در لفافات کلیه یسری و بخصیه چپ
بوی هست و بعد ازان دو عرق هست بزرگ طالع که ایشانرا
طالعان خوانند که ظاهر میشوند و می آیند بکلیه و بدان عرق جذب
مائیه کرده می شود و از طرف چپ کلیه عرقی می آید بخصیه بعد از ان
دو عرق دیگر می آید بانثیین آن یکی که بطرف چپ می آید از ان دو عرق
فراسیگر شعبه ازان دو رگ بزرگ که بطالعین معروفست و آن عرقی
که بطرف کلیه یمنی می آید و بخالط هیچ شعبه نمیشود از انثیین الا ببول
ندرت و مجتمع میشود از عروقی که منتشر می گردد بکلیه و عرقی که منجذب
می شود از کلیه بجانب انثیین کثیر التعاریج و فائده این هیئة اینست
که منی در و نضج یابد و مستعد بیاض گردد و این عرق پنهان است

در قضیب و عنق رحم و بعد از آن عرق اجوف در نزدیک صلب منفرع
میشود و از وی نزد هر فقره از فقرات عروق چند که می آید بخاصره و ۵
منتهی می شود و اطراف او بعضل بطن و فروعی چند که در عیره و در نخاع
و چون منتهی میشود بآخر فقرات منقسم میگردد بدو قسم بشکل لام یونانی
و از آن قسمی که بطرف ران راست می آید و قسمی بطرف ران چپ
و منشعب میشود و ازین دو عرق پیش از رسیدن بدو ده طایفه که
از طوایف جوانند طایفهٔ اولی متفرق می شود در متنین و طایفهٔ ثانیه
در بعضی از اسافل صفاق و از آن ثانیه بغایت باریکست طایفهٔ
ثالثه در عضله که بر عظم عجز واقعست و طایفهٔ رابعه در عضلات
مقعد و ظاهر عجز و طایفهٔ خامسه در فم رحم و مثانه و منقسم بدو قسم
میشود یکی متفرق میشود در دو دیگر در گردن مثانه و این قسم در
رجال بسیارست بواسطهٔ مکان قضیب طایفهٔ سادسه در عضله که موضوع
اند بر عظم عانه و طایفهٔ سابعه در هر دو عضل بطن و اطراف این اورده
متصل است باورده که فرو می آیند از صدر بمراق و بیرون می آیند
اصل این آورده عروقی چند برحم که بواسطهٔ آن متحد و رحم مشترک
میگردند طایفهٔ ثامنه در قبل و در عیره و طایفهٔ تاسعه در عیره و در
عضل باطن فخذ طایفهٔ عاشره فرا میگیرد از حوالی هر دو بن ران و
ظاهر میشود در خاصره و متصل میشود باطراف آن و آورده که فرو
می آید از حوالی پستان و میگردد و جزوی عظیم از طوایف عشره جزوی

بعضل الیتین وآن دو ورده باقی منشعب میگردد و از هر یکی از ایشان شعبه
که متفرق می شود بر عضلی که بر مقدم فخذ و انسیست و شعبه که در
عضل اسفل فخذ از طرف انسی و انسیست و شعبه کثیره که در عمق فخذ
و انسیست و آنچه باقی میماند هرگاه که نزدیک زانو میرسد منقسم
میشود به عرق وحشی او ممتد میشود بقصبه صغری تا بکعب که
آنرا عرق النسا خوانند و انسی که مقابل اوست که آنرا صافن گویند
وآنچه در وسط و انسیست آنرا باطن الرکبه گویند و منشعب میشود
از و نزد مرور او در باطن ساق شعبی چند که در عضل او پنهان گم
میشود و باقی میماند از دو شعبه یکی در سیر خود در اجزاء ساق و شعبه ثانیه
متخلل میشود در میان قصبه هر دو ساق تا آنجا که مقدم جلبست و
مختلط می شود بشعبه از جانب وحشی و این اورده جهار شعبه میشود و متحدر
بقدم می گردد و دوتا که در جانب وحشی هست در طرف وحشی در سیر خود و
دو که در طرف انسی و انسیست در طرف انسی در سیر خود و مجموع مختلط می
شوند چنانکه یک ورید میگردد والله اعلم ۵
بکذا التشریح اورده و شعبها ۵

المقالة الخامسة فی الشرایین

شرایین عبارت
است از عروق متحرکه که از بطن ایسر قلب رسته باشد و در حرکت انبساط
و انقباض تابع او بود و فایده او ایصال روح حیوانی بجمیع بدن
بود و جمیع شرایین دو طبقه باشد طبقه درونی صلبست بنابر آنکه

وعاى حقيقى روحست وليف او بالعرض افتاده بنا بر آنكه حركت انقباض
كه واقع فضله و خانيست بدين طبقه است و طبقه خارجى ليف او ٥
بطول افتاده و در و ليف مورب هست بنا بر آنكه حركت انبساط
كه جاذب نسيم است باو ست الا شريان وريدى كه يك طبقه است
و بريه مى رود وجهت آنكه ريه دايم الحركت است و ثقيل نشود يك
طبقه آفريده شد اگر گويند وريد شريانى همچنين بريه ميرود و دو
طبقه است جواب گوئيم كه او بطرف سپر و نه بمجموع ريه بدانكه از تجويف ايسر
قلب اولا دو رگ رسته دايم الحركت كه يكى مايل بصغر و يك طبقه است
و او را شريان وريدى خوانند و گفتيم كه او بطرف ريه مى آيد و منقسم ميشود
در وجهت استنشاق نسيم و ايصال دم بنا بر آنكه هم غذا ريه و قلب است
و رگ ديگر كه هم ازين طرف رسته و مايل بكبر است و او را اورطى گويند
و ابهر نيز گويند و اين عرق چون از قلب ظاهر ميشود منشعب ميگردد
بدو شعبه آنچه كوچك است مى آيد بتجويف طرف راست و متفرق ميشود و دور
و شعبه ديگر گرد قلب ميگردد و متفرق ميشود در اجزاء قلب و آنچه باقى
ميماند ازين عرق منقسم ميشود بدو قسم قسمى ميل ببالا دارد و قسمى ميل
بنشيب آنچه مايل بنشيب است بزرگتر است بنا بر آنكه اعضائى كه در
نشيب قلب و اقعست بيشتر است از آنكه در بالاء قلب افتاده و نيز بزرگتر است
و آنچه مايل بصعود است منقسم بدو قسم ميگردد و اكثر آن بجگر مى آيد بطرف سينه
ازين بابى كه بلحم رخو وصول ميايد كه مسفر است در اجزاء عاليه عظام قص

قص و بعضی بر انند که طبقهٔ دیگر در اندرون شرایین هست بافته مثل بافت
عنکبوت امّا در شریانات کثیره ظاهر میگردد و این سخن اصلی ندارد و شریان
از تجویف ایسر قلب رسته بنا بر آنکه طرف راست نزدیکتر است بجگر تا بجذب غذا
مشغول باشد و چون مقرر شد که شریانی که بطریق صعود رست و اکثر
در کبد قرار میگیرد و بطریق ورائب بلحم رخو وصول می آید و منقسم می شود
بر قسم دو و از وکه آنرا شریانین سباتین گویند و سیوم نیز منفرد
می شود در استخوان سینه و فقرهٔ ششگانه از رقبه در نواحی ترقوه
تا میرسد بسر شانه و بعد از آن از او در میگذرد و بر بدین می رسد
تا کوچک با بط یعنی بشیب بغل می آید و منقسم می شود و چون انقسام
سیوم از قسم اکبر اما سباتیان هر یک از ایشان در گردن منقسم میشوند
بدو قسم از طرف مقدم و از طرف موخر از آن مقدم منقسم می گردد بدو
قسم قسمی پنهان میشود در زبان و عضل باقی استخوان فک زیرین
و قسمی ظاهر میشود و مرتقی میگردد بجانب عضله که در صدغین و اقعست
و نزدیک بصدغین می گردد و بعد از آنکه مختلف می شود از انجا منقسم
میشود بشعبه بسیار شعبه از و بمیان سر می آید و جزو موخر متجزی بدو
جزو میشود و از آن کوچک بیشتر آنست که مرتقی می شود بعضی بالا می آید
و متفرق میگردد و در عضله که محیط است بمفصل سر و بعضی از آن
متوجه قاعدهٔ سر میشود و در میرود و در ثقبهٔ عظیمه که نزدیک درز
لامی و قسمت و از آن جزو عظیم ... میشود ... اخر

در سوراخ حجری منسج می شود بواسطهٔ رگها و طبقات بعد از انتساج
یعنی بافته شده مجتمع میشود و در ایشان زوج و پیچیده میگردد و بعد
عشا و منقی می شود بجانب مغز و پراگنده می شود و در دو غشای
رقیق و بعد از آن در جرم دماغ میرود و چون پوست اندرونی اما قسم
نازلی از شرایین او آنکه بطریق استقامت میگذرد و تا میرسد باستخوان
پنجم از فقرات سینه بعد از آن استقامت بانحراف مبدل می شود
و انحدار می یابد و در میرود و در پشت بمرتبه که بعظم عجز میرسد و چون محاذی
صدر میشود و میگذرد و بر وی متشعب میگردد و از وی شعبه چند کوچک باریک
که متفرق میشوند در حوالی صدر و ریه و بعد از آن متشعب میشود از زیر
جزو منحدر میگردد و شعبه که منقسم میشود بدو جزو و متفرق می شود از
طرف راست و طرف چپ و بعد از آن پراگنده میشود و دو شریان که
می آید بجداول امعاء و قاق و بعد از آن جدا میشود و از و شرایین کوچک
مخصوص بکلیه و متفرق میشود در لیفات از و انچیزی که گرد او در آمده
است و جزو دیگر می آید بمهره و کلیه و بعد از آن منفصل می شود از وی
دو شریان که رسته است و بطرف یمین می آید و انچه می آید بطرف ایمی
مصاحب اوست انچه بطرف گرده چپ می آید بلکه انچه بطرف کلیه یسری
می آید منشا او آنست که بطرف خصیه یسری آید و انچه بطرف خصیه یمنی
می آید منشا او در اینها شریانی بزرگست و انچه بطرف کلیه یمنی بطرف خصیه
یمنی آید و بعد از ان جدا میگردد از این شریان بزرگ شرائین بسیار د

و متفرق میشوند در جدا اول عروقی که در حوالی سطح منقسم است و بعضی از او
متفرق می شود و در نخاع دو در می رود و در سوراخ فقار و عروق چند که بنخاع
می آید و از جمله جزوی هست کوچک که پنهان میشود در قبل و در
در سر و و زن میباشد و مخالط آورده میگردد و آن شریان بزرگ
چون میرسد باخر فقار منقسم میشود با وریدی که مصاحب است
قسمی از آن بطرف راست می آید و قسمی بطرف چپ و هر یک از ایشان
در میروند در عظم عجز فرو میگیرند عجز و آن که می آید بطرف مثانه منقسم
میشود و در رود و در می آید در اطراف قضیب و آن شریانی که فرو می آید
بهر دو پای هر یک منقسم میشوند و هر دو ران بدو قسم بزرگ یکی از طرف انسی
و دیگر از طرف وحشی آنکه از طرف وحشیست میل بجانب انسی می کند و در عضلات
که آنجاست متفرق میشوند و رفتن او چون رفتن آورده است یعنی از
آورده میگذرد و او نیز میگذرد و هر گاه که شریان موافق ورید گردد
باطن بدن شریان حامل ورید گردد بنا بر آنکه تا اشرف حامل اخس
از آنجهت که شریان از قلب رسته است و حامل روح حیوانیست پس او
بود از آورده که از جگر رسته است و در ظاهر بدن بعکس این بود
تا اشرف محفوظ تر باشد و ورید چون حامل باشد از آن او بمنزله جنه

هست تا از مصادمات و آفات
خارجیه مصون باشد
و الله اعلم بالصواب

الخاتمة فی ذکر الاعضاء المرکبة

واو را آلی از انجهت گویند که بعضی آلات حیوة و تنفس است و بعضی آلات
غذا و بعضی آلات شعور و بعضی آلات تناسل اما اعضاء حیات و تنفس
قلب و ریه و حجاب و قصبهٔ ریه و غیر آنست **قلب** اشرف
اعضاء و رئیس مطلق و محل روح حیوانی بود و او مرکب است از
لیفات مختلفة الوضع و لحم صلب و غشای غلیظ گرد او در آمده
همچون چیزی که بر کف دست نهند چگونه اطراف کف برو محتوی
باشد ریه با قلب همچنین باشد و شکل او شبیه است بشکل صنوبر
و قاعده او از بالاست و محل او در میان تجویف صدر بود و سر او
مخروط افتاده و مایل بجانب چپ بود و در شیب قلب عظمیست غضروفی
که آنرا قاعده قلب خوانند و قلب را دو تجویف هست یکی از طرف
راست و یکی از طرف چپ این هر دو دائما در حرکت اند لطرف
چپ حرکت او بیشتر است چرا که محل روح حیوانیست و خون بسیار
درین محل است منبت شرایین این جانبست و در تجویف ایمن دو فم
دار و غشای و یکی آنست که در دوم از کبد بقلب می آید و دوم آنست
که دم او بریه میرود و بطن الیسر نیز همچنین دو فم دارد یکی منفذ هواست
از ریه بقلب و دیگر دهن عروق ضوارب که آن شرایین است
منفذی که از تجویف ایمن بسوی تجویف الیسر است از جانب راست
فراخ تر و بعد از آن تنگ می شود بتدریج تا منتهی میگردد بجانب الیسر و

و بواسطهٔ او دم لطیف از جانب ایمن بجانب ایسر میرود و هر یک از دو تجویف
قلب از خارج دو زائده دارند که شبیه اند بدو اذن که آنرا اذنی قلب گویند و
بعضی گویند که در دل سه تجویف هست که آن عبارت از بطون اوست اول و آخر
بزرگ افتاده و از آن میان کوچک و محیطست بقلب غشائی که آنرا غلاف قلب
خوانند جهت محافظت او و این غلاف ملاصق او نیست بنا بر آنکه اگر آفتی بغلاف
رسد قلب از آن مصون باشد و دیگر آنکه تا بواسطهٔ حرکت انبساط منضغط
نشود و ریه که گفتیم که محیطست بقلب حرکت او تابع حرکت صدرست و احتیاج بر وجهه
آنست که آلت تنفس و صوتست و حاجت به تنفس بسبب قلبست بنا بر آنکه قلب
معدن حرارت غریزیست و او محتاج است بهوا برای ترویح بواسطهٔ حرارت و
دفع بخار دخانی بنا برین او را دو حرکت متضاده هست یکی حرکت انبساط که بدو
جذب نسیم میکند و یکی حرکت انقباض که بدو دفع بخار دخانی میکند و چون نسیم هستند که
هوا یکدفعه از خارج بقلب میرسد بنا بر آنکه معدن حرارت غریزی است و نگرانی
انقطاع بود ریه را چون واسطه آفریده باشند تا او جذب کند و بعد از آن قلب بتانی تا
ترویح حرارت غریزی شود و دفع بخار دخانی با نقباض میشود و از اینجهة قلب
مایل بطرف چپ که در طرف راست جگرست و حرارت تمام دارد و اگر دل نیز که معدن
حرارت غریزیست مایل بطرف راست شدی حرارت بر یک شق مستولی گشتی و
موجب مضرت شدی و دیگر آنکه طحال در جانب چپست در نهایت سرد است
او سرد و خشک است پس حکمت باری عز اسمه مقتضی آن کرد که قلب مایل بدین طرف باشد
تا اعتدال درین شق حاصل گردد و چون قلب اشرف اعضای رئیسه است اگر آفتی و جراحتی

بدو رسد محتمل باشد چنانکه گفته اند القلب لا یحتمل الجراحة ویصیبها
الموت وگفته اند هر حیوانی که اول او بزرگتر باشد حرارت وتهور او زیاده باشد
مگر حیوانی که حرارت او کمتر باشد ریه مخلوقست از لحم وردی سخیف واز شعب شریان
وریدی وشعب ورید شریانی وقصبه ریه وغشائی ودو سر مجموع کشیده واو بدو شق
بشده شقی طرف ایمن است سه شعبه منقسم میشود وشقی طرف الیسر دو ومجموع کرد قلب آمده
وفائده آن ترویح قلبست بواسطه جذب نسیم واحالت آن بکیفیتی مناسب مزاج قلب و
دفع بخار دخانی واو مبدا صوتست حجاب عضویست مرکب از جوهر لحم وغشا وعصب
محرک واو مدد ریست در انقباض وانبساط وحایل است میان آلات تنفس وآلات
غذا وبدانکه انشیب کردن دو تجویف هست یکی آنست که عظام صدر کرد او در
آمده ودرو قلب وریه است وتجویف دوم آنست که عضل مراق گرداو در آمده
واو بجانب میرسد ودر انجا معده وامعا وکلیه ومثانه ورحم است ومیان این
دو تجویف حجاب واقعست وابتدا او از آخر غضروف استخوان سینه ولواب
می آید تا بمهره دوازدهم ومتصل میشود انجا وملتحم از دو غشا که قاسم صدر ند میشود
در جمیع جوانب اضلاع وگرداو در می آید دو غشا از جانبین یکی از بالا ودیگر از جانب [illegible]
است ومنشاء او از غشائیست که مستبطن اضلاعست وغشائی دیگر هست از
تجویف بطن ومنشا او صفاقست که آن پوست بیرون شکم است ودر حجاب دو سوراخ
است یکی در موضع فقرات ویکی دیگر آنست که میگذرد درو شش عرق اجوف [illegible]
بدن می آید ودر موضعی که میان حجابست ملتحم میشود والتحامی محکم وفائده حجاب وسست
آنکه بواسطه او صدر منبسط ومنقبض میشود باعانت عضلات محرکه صدر وفائده دوم

دوم آنکه حایلی باشد میان آلات تنفس و غذا **آلات حلق** عبارتست
از مجموع مجرئین که آن مجری قصبهٔ ریه است و مری و ذکر مری در اعضا غذا کرده
شود و قصبهٔ ریه عضویست مزمار شکل مؤلف از غضاریف و غشائی بر آن کشیده
و او از قدام مری نهاده است و در ریه منشعب میشود و فایده آن تنفس است که
عبارت از جذب نسیم و دفع بخار دخانی بود و بالای او حنجره است **حنجره** عضویست
غضروفی که آلت اتمام صورت و حصر تنفس بود و او مرکبست از سه غضروف یکی
از طرف قدام که آنرا درقی و ترسی گویند و دو دیگر از طرف خلف که مایل مر همدگر است
و این دو کوچک ترانند یکی را نام نیست و یکی را مکبی خوانند بنا برآنکه در حالت
بلع بادمه افتد تا چیزی در قصبهٔ ریه نرود و انفتاح و انغلاق حنجره بدو حاصل
میشود و در جوف حنجره جسمیست شبیه بلسان مزمار که انضمام و انفتاح پذیرد
و صورت بدان حاصل شود **لهات** عضویست لحمی صنوبری شکل و از بالای
حنجره او یختهٔ و فایدهٔ او تصفیهٔ هوا بود از دخان و غبار و ممد صوت باشد **لوزتین**
دو عظم اند از لحم عصبانی شبیه بغده که از اصل زبان رسته است و فایده او
منع هوا است از آنکه دفعةً نفوذ کند در ریه اما آلات غذا اول مجری دهن است
که فایدهٔ آن ظاهر است و دندان جهت سحق و طحن در وی موجود **زبان** مؤلفست
از لحم ابیض و شرایین و اوردة و اعصاب در اصل او و قطعهٔ لحم غددی است
جهت انسکاب لعاب تا مطعوم مختلط گردد و زبان در اساغت و اندراد و تقلیب
ممضوغ ممد فم است حس ذوق و تکلم بدو حاصل میشود **لب** مخلوقست از عصب
و لحم و عضل و شرایین و وریدی و فایده او ستر دهن است و حفظ ممضوغ و حبس لعاب

و اعانة بر تکلم مسماسے مرکبست از لحم و غشا و دو طبقه هست و مجوفست
و مدخل طعام و شرابست و متصل بنهایت فم و بدایت معده هست و چون برابر
عظم خنجری رسد فراختر گردد و آنرا فم معده گویند و حس او بغایت بود
معده و دو طبقه هست داخل آن عصبانی جهت حس و خارج او لحمانی
جهت مدد هضم و کمون حرارت و از فم معده بتدریج فراختر می شود تا بنهایت
آن که نزدیک نافست و بر شکل کدو باشد و غذا در وی مستحیل بکیلوس شود و
امعا مخلوقست از غشیه و اورده و شرایین و لیفات عصبانی و داو شش
است چنانکه گفته اند **شعر** روده های آدمی اندر عدد شش بیش نیست
⁂ گردم آنرا جمله در یک بیت منظوم ای حکیم ⁂ اولش اثنا عشر پس صایم و
آنگه دقیق ⁂ در پس او اعور و قولون و آنگه مستقیم اولش که اثنا عشر
است یعنی عرض آن موازی ۱۲ انگشت صاحب او باشد در حالت انضمام اصابع
و این متصل بقعر معده بود و بواب نیز گویند بنا بر آنکه در وقت هضم دهن
او منغلق شود یعنی با هم آید چون هضم تمام شود منفتح گردد و دوم را که صایم
خوانند بنا بر آنکه در اینجا از غذا خالی افتاده و عروق ماساریقا بجز و جذب
شی لطیف کند و صفرا از مراره بدو منصب شود و بواسطه دوام این انصباب
او راشو بد و از غذا خالی باشد و سیوم را دقاق گویند و در و لیفات بسیار
بود و این هر سه را امعاء دقاق خوانند و چهارم که اعور گویند و هیچ کیسیست
که مدخل و مخرج او یکیست بنا بر این او را اعور گویند و پنجم را قولون گویند جهت
قولنج که بسیار که در وی پیدا شود و ششم را امعاء مستقیم خوانند بنا بر آنکه در آن

ودرآن کجی نیست وراست افتاده واخر همه اوست و بمقعد متصلست امعا از
انجهت پیچیده است تا غذا در وی بماند وزود نگذرد و محتاج بغذا بجد و نباشد
و نیز زود محتاج ببراز نباشد و امعا را دو طبقه آفریده شد طبقه بعرض
وطبقه بطول و درین دو منفعت هست یکی آنکه تا از قبول آفات دور
باشد چنانچه در قروح امعا مشاهده میرود که از طبقه خارجی بسیار دفع
میشود و داخل بسلامت است و منفعت ثانیه آنکه احتیاج تمام بشدت
قوت دافعه هست که دفع براز بدوست بنابرین لیفات او بعرض
افتاده باشد چرا که لیفی که بعرض افتاده باشد جهت دفع است و در پیچیده بطول
جهت جذب و امعاء سفلانی فراختر از امعاء علیا آفریده شد تا ثفل
بسیار در وی جمع شود و هر زمان احتیاج بدفع نباشد و بنابر اینست
کرمثانه نیز وسیع آفریده شد که اگر چنین نبودی لحظه لحظه بدفع بول
مشغول بایستی شد **ثرب** عضویست مؤلف از دو طبقه غشائی و در
منشعبه از شعب عصب و آورده و شرائین بافته میشود و در طی تجویف هم بدان منتشر شحم
شده و بواسطه برودت محل منجمد گشته و از جمیع هیچ پیرده حاصل شده گرد معده
برآمده جهت کون حرارت و معاونت بهضم **کلیه** عضویست مؤلف از لحم
غلیظ و عروق و شرائین و غشائی غلیظ حساس بد و محتوی شده و او مانند
نیمه دایره است و برباطات قویه بطرفین پشت بسته شده است و کلیه طرف
راست بلندتر از کلیه طرف چپ است و متصل است بدیشان از عرق
اجوف تا البغایتم که بکبد میرسد و دو شعبه عظیم دارد یکی از آن منقسم میشود

در جرم او و ارسال دم میکند بسوی ایشان جهت غذا و دیگر جذب مائیه
دم ایشان که آن بولست و متصلست با ایشان از شراین بزرگ ٦
شعبه که اعطای حیوت میکند و هر یکی از ایشان متصل بمثانه اند و خون و
بول از ایشان بمثانه میرود و منفعت کلیه جذب مائیه دم از کبد است و
رسته است از هر یکی در موضع اتصال او بعینه عنقی مستطیل التجویف و اگر
کلیه نبودی که جذب مائیه از دم کردی مائیه بماندی و موجب استسقا
گشتی و کلیه یمنی از آنجهت بالاتر افتاده که روده اعور بسوی راست آمده
و قدری جای بدو گذاشته است تا جای بر هیچ یک تنگ نباشد طحال
عضویست لحمانی بر شکل زبانی و محل او جانب الایسر و محدب او مماس
اضلاع خلفست و مقعر او مماس مقعر معده و عروق و شراین در و منتشر
شده و هر لوطست بر باطات که از غشا و اضلاع خلف ناشی میشود و
متصلست بمعده و جائی بزرگترست و منشا او از جانب مقعر کبد است و
او بمنزله عنقی است و باو جذب مره سودا از کبد میکند و جای دیگر کوچک است
میان او و معده و بواسطه آن سودا از طحال به معده میریزد و حاجت طحال
و منفعت او آنست که جذب عکر دم یعنی دردی دم از کبد میکند بسوی طحال
که داده می آید بواسطه و جای دیگر جزوی از سودا به معده میریزد جهت تشهیه
غذا و بنابر اینست که چون طحال جوهریست شبیه با اسفنج که میان باشد جذب
او و قبول او مر اخلاط غلیظه سوداوی تا منشا به مره سودا بود و اگر طحال جذب
سودا نکند موجب حصول امراض سوداوی گردد مثل جرب و جذام و اگر زیاده

زیاده جذب کند همچنین موجب حدوث مرض گردد چنانکه جوع الکلب و
جوع البقر **مثانه** در شیب معا مستقیم نهاده است واو دو طبقه است
و طبقه داخلی صلب تر است و احتیاج بصلابت او جهة السنت تا صبور و متحمل
باشد در کیفیة آن چیزی که با بول آمیخته باشد و بر دهن او عضله ایست
و فائده او آنست که دهن مثانه منضم میگرداند تا بول بی ارادة از او
نیاید و بول از جگر دو کلیه بدو می آید در مجرائی که بحالبین معروف است و منفجر میشود
از و طبقه باطنه از مثانه پس آب در انجا منصب میگرداند تا از آن که میر
میشود باطن او از آید میشود و طبقه باطنه بظاهره انطباق
سخت تا بول بیرون نیاید و تعبیه است لغشا و درحالتی که دفع بول است
این غشا میل بداخل میکند و بر دهن مجریین متصل میشود تا بول باز نگردد
بیان مهر که آمده **جگر** عضوی رئیس است و جوهر آن لحمانیست و جسم
و غشائی و حس محلل او شده و محل او در طرف ایمن است و محدب او
برباطات قویه باضلاع مربوطست و مقعر او مماس بطرف ایمن از قعر معده است
و او را پنج زائده است بمنزله پنج اصبع و بر معده محتوی شده و بر مقعر کبد
عرقی رسته است که آنرا باب خوانند بعضی در نفس کبد منشعب شده و بعضی
بیرون آمده جهة جذب غذا او آنرا ماساریقا خوانند و از بعضی ... الطیف
... کند و در شعب انطبیع گردانند تا نضج یابد و اخلاط از هم متمیز شود و از
محدب کبد عرقی رسته است که آنرا اجوف گویند بعضی از شعب او در نفس کبد
متفرق شده و فوهات او بفوهات شعب ... ماساریقا ... جهة جذب دم و ...

از وخارج شده است اصل اورده به
بدن بتشعب میشود وقسمی باسافل بدن
او وجانب راست است تحت شراسیف
وصفرا او نزدیک معده است و امعا و محل
نزدیک حجاب است و هر لوبست برابر
افتاده در عظم و زهد و اطراف بعضی
ولبعضی چهار طرف و بعضی پنج و احتیا
کند و دیگر اخلاط و جوهر کبد شبیه است به
اثنا عشری باسعار دفاق نفوذ میکند
که آنرا ماساریقا خوانند منبسط می شو
وعمل میکند و او را باخلاط اربعه مرسا
حجب فتاده و طحال بر طرف راست
عضو ایست عصبانی و فم او مقعر کند
که در کبد است و دو منفذ دارد یکی به
اثنا عشری تا صفرا از مراره باسع
منصب میشود مقعر معا و دوم متصل
صفرا ست از دم تا بجذب او سو
نکند یا انکه جذب تام نکند آفتها پدید
گیرد و اگر صفرا اندر جگر عفن گردد

مقدار که باید با عضای بول دفع کند ریش و سوزش مثانه پدید آید و اگر دفع
آن ماده بعضوی دیگر افتد حمرة و نمله در آن عضو پدید آید و اگر در همه تن
پراگنده شود یرقان پدید آید و اگر بروده فرود آید اسهال صفراوی و سحج پدید
آید اما آلات شعور دماغ و چشم و گوش و بینی است **دماغ** عضوی رئیس
و محل روح نفسانی بود و او مرکبست از مخ و اورده و شرایین و غشاهی رقیق
بدو محیط شده و طاق او منست بنا بر آن فائده که در غشای قلب گفتیم که
عبارت از آنستکه اگر آفتی بغشا رسد بدماغ نرسد و غشای صلب که
همچنین بطانه این غشاست و مماس قحفست و شکل دماغ مثلثی مخروط
بود و قاعده او مقدم راس است و آلین از موخر است زیرا که منبت اعصاب
حس است و سر او از موخر دماغست و صلب زیرا که منبت اعصاب حرکتست
و دماغ از جهة عرض که از طرف پیشانی بود تا پس سر سه قسم میشود و اصغر
بطون بطن اوسط است و دماغ مشکل بشکل دوده است و آنرا دوده خوانند
و اوسع بطون بطن مقدم است و دماغ را سه مجری هست که فضلات از آن
مندفع میشود یکی را دو زائده هست شبیه بدو سر پستان که از منخرین بر آید
در رو نفوذ کند و فضلات دماغ خارج شود و از دو دیگر یکی از انتهای بطن مقدم
و یکی از انتهای بطن اوسط بطریق درا ب نفوذ میکند منفذ هر دو اوسع بهم متلاقی
میشوند و آن منفذ بتدریج تنگ می شود تا بغدة مجوفه که میان مجری حنک است
غشای صلب موضوعست منضم میشود و فضلات از و بحنک مندفع میگردد
نخاع جسمی مشابه جوهر دماغست و خلیفه اوست و او راسه غشا بود یا همچو

دنباله دماغست که در فقرات منحدر میشود تا العصعص

چشم

از اعضاء شریفه است و مرکب از سه رطوبت و هفت طبقه است و دو عصب
دارد و منشاء این متفرق گشته و نسبت او با بدن نسبت طلیعه است بنابرین
در اعلی بدن مخلوق گشته و در آن خلافست که دیدن بواسطه آنست که از چشم
شعاع بمرئی متعلق میشود یا از مرئی شبحی راجع برائی میشود و اصح اولست طبقه
اول که مماس هوا است ملتحمه گویند و جوهر آن لحم و پیه است که مخالط جمیع اجزای عین
است و مجموع ماده و منسوج است و آنرا بیاض عین گویند و طبقه دوم را قرنیه گویند
و آن جسمی صلب شفافست و بر عنبیه محیط شده و منفعت او حفظ سایر طبقاتست
و طبقه سیوم عنبیه گویند و لون او مختلف بود و بعضی اشخاص سیاه و در بعضی
ازرق و بعد ازین طبقه رطوبت بیضی است و او رطوبتی سفید شفاف بود
و طبقه چهارم را عنکبوتیه خوانند و آنرا غشائی رقیق است مانند نسج عنکبوت
و او میان رطوبت بیضی و جلیدی بود و او از اطراف طبقه شبکیه رسته
و بعد از آن رطوبت جلیدی بود و آن جسمیست مانند جلید بغایت شفاف
و طرف ظاهر او منبسط جهت انطباع مرئیات و طرف باطن او مقعر و ملتصق
تا در ثقبه عصبه مجوفه که حس ابصار بدان بود فرو گیرد و بعد از آن رطوبت
زجاجیست که شبیه باشد با آبگینه گداخته و طبقه پنجم را شبکیه گویند و او از عروق
زجاجی بود و طبقه ششم را مشیمیه خوانند و او بحقیقت از اجزاء غشاء رقیق
است و او همچو غشائیست که بر مجموع محتوی شده طبقه هفتم را صلبیه گویند
و آن غشای غلیظ بود که ملاقی عظم عین گردد و حقیقت ابصار رطوبت جلیدی

جلیدیه حاصل میشود و باقی آلات و معدات او اند چه رطوبت بیضیه حافظ او
بواسطه او اشعه و نفعه در جلیدیه منطبع نگردد که موجب اضرار او شود و
زجاجیه مغذی اوست و طبقات از اقدام و خلف بهم وقایه او اند فتبارک
الله احسن الخالقین سه کرد آفریدگار تعالی بصنع خویش چشم
بهفت پرده و سه آب منقسم بصلب و مشیمیه و شبکیه زجاجیه و پس جلیدیه و پس عنکبوت
و بیضیه و عنبیه و قرنیه و ملتحمه ، گوش عضویست غضروفی و هوائی متموج در و
مجتمع میگردد و در ثقبه عظم حجری نفوذ میکند و چون مصادم عصبیه میشود
که در صماخ مفروش است و قوت سامعه در وست ادراک اصوات حاصل میشود
و این غشا بنسبت با سمع همچنانست که رطوبت جلیدیه نسبت با بصر الف
بدانکه منخرین چون بالای بینی رسید و بتجویف منقسم میشوند قسمی باقصای تجویف
بینی منتهی میشود و جهت تنفس و استنشاق هوا و قسمی بعظامی که شبیه بمصفات است
منتهی گردد جهت دفع فضلات دماغی و رسانیدن روایح بدان دو عصبه که
شبیه بدو سر پستان اند و ادراک روایح بدیشان حاصل و آنها را زایدتان
پستان گویند اما تناسل انثیان و قضیب و رحم است انثیین مرکبست از لحم
سفید غددی که آن لحم رخو متخلخلست و در و منافذ بسیار است و هر یکی از انثیان
بنشاعی از موضع قطن متصلست و از حوالی کرده همچنین عرقی غیر ضارب
و عرقی که حرکت دارد جهت رسانیدن خون که ماده منی است و همچنین هر یک از
انثیان دو شریان از شرایینی که موضوعست بر صلب لیس می که ماده
ماده که بانثیین آمد بامزاج منی شد تغیری غیر تام و چون در اقسام و

منشعب از دو عرق که متصلست بهر دو شریان او و شقاقات او لطایج است تا منی
درو حاصل گردد چنانکه دم حیض با شیره منی شود در پستان و غذا چنین میگردد
و رسته است از انثیین در دو وعا که از ایشان منی لضب میشود و بقضیب و این دو وعا
را اوعیه منی خوانند و در ذکور دراز تر بود و تا بحد عانه برسد و بعد از ان منحدر
شود بقضیب و همچنین در ذکور این دو اوعیه فراخ تر و سخت تر باشد و دراز تر بواسطه
آنکه تا منی در وی پخته شود و استحکام درازی و جبت و غلظ بجهت آنکه تا منی زود دور
نفوذ کند و بقضیب آید و از قضیب برحم اما صلابت تا پاره نشود و بواسطه بعد
مسافت و اوعیه منی در اناث بخلاف این بود یعنی کوچک تر و تنگ تر باشد کوتاه تر
بواسطه آنکه احتیاج بانصباب منی در پستان بجانب نسبت ضیق بجهت آنکه منی
ایشان رقیق است و نفوذ ایشان و مجاری ضیقه بزودی میشود و انثیین
زن کوچک و پهن باشد و در طرفین فرج پنهان و از ان مرد بزرگ و ظاهر
و مستدیر بود و **قضیب** مرکبست از اعصاب و شرایین و اورده و خلال آن
بلحم آگنده شده و در وی مجری بول و منی دو دی هست و جوف او از رطوبات خالیست
و منشأ او دو عظم ست معروف بعظم عانه و از پهلوی او دو عضل ست رسته مقابل
یکدیگر و اصل او رباطی مجوف ست و حاجت بدو جهت دو فایده ست یکی قصد اول
از طبیعت نفوذ منیست در اوعیه جهت رحم و از جهت این است که عصبیة الجوهر مخلوق گشته
تا در حس بسیار بود و لذت شود و انسان بجامعت و تناسل باقی بماند و او را
خالی از رطوبت آفریده تا در حالت جماع ریح و روح و تجاویف او در دو نفوذ حاصل
گردد و انتعاشات از انست که تجاویف او بریح ممتلی شود و شرایین او بروح

و او رود او بدم تا ممکن باشد و در زدن رحم حس حشفه بیشتر که از سر قضیب است
بنابر آنکه گفتیم تا ازین فعل بلند شوند و موجب لقای نوع گردد و فائده قضیب ایصال
ماده زرعست بمستقر خویش و در پهلوی او دو عضل جهة آنست تا در حالت مجامعت
از طرفین کشیده میشود و مجری مستقیم باشد و اوعیه منی کشیده گردد و منی بزودی
بیرون آید و منفعت ثانیه آنست که بقصد و فعل طبیعت ثانیا ظاهر میگردد و این
امر جیان باشد که مثانه نهاده است نزدیک مجری منی و طبیعت مجری بول از زیر
مجری ممتاز گردانید از موضع مقعد تا بموضعی که منشا ذکر است و در ذکور دراز
مخلوق گشته رحم عضویست مخلوق از لیفات عصبانی و دو طبقه است و او قعر قضیب
است مقلوب موضع او میان مثانه و معاء مستقیم است و فوهات عروق بدو متصل شده
برای دفع فضله طمث و تغذیه جنین و او مجرای است محاذی فم فرج برای خروج
طمث و جنین و وصول منی بدو و در فم او غشائی تنک است که از ازاله بکارت بدر میشود
در رحم و در حالت علوق منضم میشود و در حالت ولادت فراخ می گردد و فضله طمث در
حالت آبستنی غذا جنین میشود و در حالت رضاع مستحیل بشیر می گردد و در رحم راشوقی بجذب
منی هست و از جهت در وقت مجامعت مایل سوی بطرف فرج و منفعت رحم آنست که
منی در و قرار گیرد تا جنین از و متولد گردد والله اعلم **وکیفیة تولد
الجنین** بدانکه چون منی مرد و زن در رحم قرار گیرد و از جمیع سوء المزاجات
خالی باشد و رحم صحیح و نقی بود و از واردات خارجیه و اسباب بادیه و هیچ امتناع نباشد
از قوت عاقده که در منی مرد موجود است و از قوت منعقده که در منی زن حاصل است
امتزاج پیدا شود و چهار نقطه مانند حبابها پیدا گردد یکی محل دل و دیگر محل دماغ

ولی در محل جگر و دلی بر همه محتوی گردد تا حافظ حرارت غریزی و دل اعضا بود
و فوهات عروق بدو متصل گردد تا از ان مجری غذا بجگر طفل رساند و این را حالت
اولی خوانند و بهفته تمام شود و درین ایام قوت متصرفه تصرف نماید و در ماده
بی امداد جسم و غیر این بواسطه مدد و معاونت رحم باشد و بعد از ان ظاهر
سرخ میشود و در آن و منافذ عروق بدید آید و نیافت فرزند خون حیض رواند
و این را حالت ثالثه گویند و چهار روز تمام گردد چنانچه یازده باشد و بعد از ان
علقه گردد و این را حالت ثالثه گویند و این شش روز میشود و بعد از ان مضغه شود
و بعضی اعضا از هم متمیز گردد و قسطی ما لحم از روح حیوانی فطرت بدو منشرح گردد و مستعد ان
شود که از واهب الصور تعالی و تقدس روح حیوانی بدو مفید گردد و این حالت رابعه
گویند و بدوازده روز تمام شود و بعد از ان مزاج ذکوری و اناثی ظاهر گردد و
اعضای اصلی تمام شود و این را حالت خامسه گویند و بسه روز تمام میشود و بعد از ان
اعضا تمام خلقت گردد و عروق مفاصل و مجاری بظهور پیوندد و این حالات مذکوره
ذکران مدت اقل از اناث پیدا شود چنانچه خلقت پسر بسی روز تا چهل روز تمام شود و اناث
دختر از چهل تا پنجاه و بعد از ان باید تا مدت ششماه اقل مدت حمل جنین و ضعف ایام
تمامی خلقت حرکت نماید و در سه ضعف ایام حرکت خروج کند مثلا اگر بسی و پنج روز تمام شود
بهفتاد روز متحرک گردد و بدویست و ده روز که هفت ماه باشد بیرون آید و
غالب آن بود که بماند و اگر بچهل روز تمام شود بهشتاد روز حرکت کند و بدویست و
چهل روز که مدت هشت ماه باشد بیرون آید و غالب آن بود که نماند و دلیل گفته اند که
جنین در ماه هشتم باضطراب آید و حرکت کند اگر صحیح المزاج و قوی الحال بود خرق

کنند و باذن باری عز اسمه بیرون اید و بماند اگر ضعیف بود و قوة حرکت اعضای د ۵
خروج نداشته باشد از ان حرکت متالم گردد و اگر مهلت یابد تا ماه نهم و خستگی از و
زایل گردد و قوت گیرد و در ماه نهم بوجود آید و بماند و اگر بغایت ضعیف بود
در شکم بمیرد یا آنکه در ماه هشتم بیرون آید و از ین حرکت خستگی او زاید شود و
هوای خارج بنسبت با او غریب بود پس هلاک گردد و اگر در چهل و پنج روز تمام
شود در ماه نهم بوجود آید و باقی ماند و اکثر چنین می باشد والعلم عند الله

تعالی والله علی کل شیء قدیر
والیه المرجع والمصیر

هیئت نشستن او در رحم او انست که بر کعب نشسته هر دو کف دست بر سر زانو نهاده
و هر دو چشم فرو گرفته و بر پشت دست نهاده و روی بطرف پشت مادر کرده
و بعضی بر انند که روی ماده بطرف شکم او ر است و آن ضعیف ملاحظه حمایت ثلث است
و این هیئت او نشست جهة انقلاب اقرب بشکل طبیعت جهة خروج و اگر متعدد
بود و یکی بر خلاف یکی واقع باشد و ابو علی سینا در شفا آورده که پنج فرزند در حملی
آورده اند و همچنین منقولست که بیست فرزند در پنج حمل آورده اند و مانده است
و نقل کنند که زنی را سقوط طاری گشت و هیچ کیسها و از و منفصل صورت کوچک
در آن بود و همچنین منقولست که اگر زنی پسری و دختری بیاورد غالب آن
باشد که خود فرزندان نماند و اگر دو پسر یا دو دختر بیاورد غالب آنکه بماند و از
حیوانات انسان و فرس در حالت آبستنی تحمل مجامعت دارند و گفته اند که
شاید که زن آبستن گردد چنانچه منقولست که زنی دوازده فرزند حمل بر حمل آورد

وازان اسپ نمی باشد والا نشود تلف گردد و گویند که هر زنی که در حالت آبستنی
نمک بسیار خورد فرزند را ناخن نباشد بنا بر حدوث وتیزی نمک وخون حیض در
حالت آبستنی منقسم بدو قسم میگردد یکی آنکه طبیعت قادر بود بر اصلاح آن واین نوع
منقسم بسه قسم گردد اول آنکه غذا جنین بود دوم آنکه منعقد گردد وبالحم وشحم تا پر کند
میان اعضا خالیه و سیوم آنکه صعود کند شیر جهت آنکه تا مستحیل شود و با شیر وموجود
باشد جهت غذا او قسم دوم آنکه طبیعت تصرف دران نمیتواند کرد و اصلاح امکان
نیست بماند وعند الوضع دفع می گردد واز انفاس میخوانند واز ان بسیر تا
سی روز از ان دختر تا چهل روز زیاده نمی باشد وخون حیض در بلاد حاره
زود تر پیدا میشود ودر بلاد بارده دیرتر وپیش اطبا انست که در میان
ده و پانزده پیدا میگردد واما فقها انست که در نه سالگی امکان پیدا شدن
هست وبعضی از اطبا برانند که از چهل وهشت سالگی تا شصت می باشد وبعضی
گویند در سی وپنج سال بسته میشود واقل زمان مدت حمل شش ماه است بمقتضی
کلام مجید حَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا وچون زمان رضاع که
دو سالست بمقتضی نص وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ لاند شش ماه زمان حمل میباشد
وپیش ابو علی سینا اکثر زمان حمل چهار سالست واقل شش ماه چنانچه گویند من
رسانید کسی که اعتماد تمام بر قول او بود که فرزندی در آمد بعد از چهار سال ودندان
رسته بود وگویند امام شافعی مدت بشوال بوده وهمچنین منقولست که زنی بعد از ششم روز
در حالت نفس حیض چیزی از وجدا شد دو مثل دماغ ودل وجگر نقطه چند بوده وگویند
از رجال تا هفتاد وهشت سال فرزند میشود واندکی برین زیاده وپیش بعضی آبستنی

که منی در زن نمی باشد و طریقی که بسبت ازان فرجست و این سخن معتبر نیست و
حدیث نبوی علیه من الصلوات اجملها و من التحیات اشملها بروایت انس بن مالک که در
صحیح مسلم آورده عن انس ان ام سلیم حدثت انها سالت نبی الله صلعم عن
المراة ترى فی منامها ما یرى الرجل فقال اذا رأیت ذلك فا
غتسلی یعنی چنانکه مردان خواب می بیند و انزال می شود زنان نیز همین حالت
طاری میشود همچنانکه مرد را غسل واجبست زنان نیز باید که غسل جنابت کنند چه
منی هست و همچنین منقولست از ثوبان که گفت یکی از دانشمندان یهود نزد حضرت
با نصرت خواجه عالم خلاصه وجود بنی آدم آمد و به امتحان زبان سوال بکشود و گفت
سبب چیست که فرزند تارهٔ نر هست و تارهٔ ماده خواجه رسل و هادی سبل الذی
نزل فی شانه وما ینطق عن الهوى ان هو الا وحی یوحى فرمود ماء
الرجل ابیض وماء المراة اصفر فاذا اجتمعا فعلا منی الرجل منی المراة
ذکرا باذن الله تعالى فقال الحبر من الاحبار لقد صدقت وانك لنبی
یعنی در جواب آنکس فرمود که آب مرد سفید هست و آب زن زرد و هر گاه که جمع گردند
و غالب گردد منی مرد بر زن فرزند نر بود و بعکس بعکس چون این بیان فرمود آن شخص گفت
راست گفتی و بدرستی که تو نبی حقی و اطبا گویند منی مرد سفید هست و غلیظ بمنزلهٔ المخ و منی
زن زرد هست و تنک و بمنزلهٔ شیر هست یعنی در تاثیر انفحه و رنگ و لون غشا
گردجنین درآمد غشا اول را مشیمه گویند و کیفیت پیدا شدن او چنانست که
چون منی وارد میشود بداخل رحم و در رحم منضم میگردد و بسبب اوا جمیع جوانب [بجانب] و منی
از جنبست منعقد میگردد و ظاهر او بحرارت سطح رحم بسبب جرمی غشائی گردیده و می آید که

از مشیمه خوانند و بواسطه از وجهت متعلق میباید و دهبواسطه منشعب از دخل رحم و انزا
نقر رحم گویند و بعد ازان فوهات شرائین هست و بعضی فوهات اورده و نفوذ میکنند ۱۷
ازین فوهات دم و روح و منتسج میگردد و اورده و شرائین که متصل اند اطراف ایشان
بدین فوهات و دهنهای عروق و بعد ازان اورده باکی میگردد و ورید بی میشود و
سیر و ودر کبد جنین از سره جهت غذا داون و شرائین باکی میگردد و وریدی میشود و
سیر و ود قلب جنین از سره جهت افاده روح و تعدیل اوتهم گویند اول چیزی که حاصل
میگردد از اعضا و ارواح روح حیوانیست بنا بر آنکه حدوث او سهل است و تکون اعضا
بود که چون منی در رحم گرم شود متبخر گردد و از واجزه لطیفه و مختلط میشود و از ابخره لطیفه
و مختلط میشود از ابخره نا منی از ارواح امر که نفوذ میکند بجانب او از شرائین و حاصل
میگردد از مجموع روح حیوانی و میگردد جنین بواسطه او حی و حدوث این روح در وسط
منی هست بنا بر آنکه اگر میل بجانبی باشد ترجیح غیر مرجح لازم آید و برین اشارت رفت
و این تجویف چون تمام گشت بطن ایسر قلب هست و بعد ازان جنین حی میگردد و محتاج
میشود بغذا پس فایض میشود بدو قوتی که جذب میکند غذا بجهم و رحم مخلوق میگردد
تا نفوذ کند این دم فاذی در وی و بنا برین عضوی که اول تمام میشود و تکون او گویند
سره هست و تجویف قلب اول عضویست که حادث میگردد از منی اما صلابت جرم قلب
مانع سرعت تکون اوست بنا بر نیست که تمامی تکون سره پیش از تمامی تکون قلبست و
حدوث تجویف قلب پیش از حدوث سره هست و امام فخر الدین رازی بدین قائلست
چنانکه بیان کرده شد و این خون بواسطه حدت و یبوست صلاحیت غذا جنین ندارد
مادام که مزاج او معتدل نگردد و پس بنا برین جگر آفریده شده و وقت می باشد که

از تمامی تکون جگر سبق میگیرد و بر تمامی تکون قلب نانچه بعضی برین قائلند از آن جهة
که او عضوی رطوبت و ماده متولد رطوبتست موجود و بخلاف قلب که در آن رطوبت نیست
و بعد از آن چون حیوة حاصل گشت و غذا می باید ضرورست که حس و حرکت حاصل
شود و تحرک بارادت و حصول این دو امر بدماغ میشود و بنابر آنکه روح حیوانی نفسانی
گرم افتاده و قبول حس و حرکت زمانی حاصل گردد که عضو بارد باشد پس دماغ مخلوق
گشت که مبدا آن کون او سابقست و قلب بنابر قابلیت رطوبت باشد اما تمام خلقت و بعد
از تمامی خلقت قلبست و جنین را در ماه دوم غشائی حاصل میشود که آنرا [illegible]
گویند و این غشا حاصل میشود میان سره و بول تا متشاری نگردد و بواسطه ملاقات
بنابر آنکه بول چون از سره بیرون می آید از آن جهت که مجری احلیل بغایت
باریک افتاده در زمان اشتغال بعد از زوال دست در ماه سوم متخلق میگردد غشائی
دیگر که او را سلاما خوانند که محافظت بشره جنین میکند از ملاقات بخارات که قائم
عرقست و غیر رگان و ماده این و غشا فضلات که حاصل میگردد از غذا ایشان
و اصل میشود و بدو از جنین و دلیل برین آنست که جنین در ماه اول و دوم
اندکی بو بسیار و می بشنید و دلیل برین طاری شدن اعراض و سیت بر مادر
اشیاء سنجه چون گل و انگشت و غیره و تنفر از لحم و حصول ثقل بدن و کر بغشا ملاقات
حافظ جنین اند از آفات و معاودات و احتیاج بغشائی دیگر نیست جهة فضله از آن
از آن جهة که بچه ماکول او دست بغایت رقیق و صافیست حق سبحانه تعالی بکمال قدرت
گماشته بر جنین قوت مصوره که تا حفظ کند و تشکیل هر جزوی بحسب اقتضاء او کند منفصل شد
میگویند که مشابهت بواسطه آنست که در حالت مجامعت تخیل صورتی کند یا اثر

هر یک از ایشان صورتی مصور گردد و از عجایبست که گویند زنی در آن حالت

تخیل ماری کرده فرزندی که حاصل شد سر او مشابه سر ثعبان بود و باقی او شبیه بجابر ۸

و دیگر گویند آن فرزند تلف کرد و بنا بر آنکه گفت من از مار می ترسم و قول حجم و مشابهت فرزند بهادر

الدین نیست که ماده صورتی قبول کند که الضرورت پدری باشد یا مادری یا صورتی خارج

و بسبب نوع اخر بسیار است از امور سماوی و ارضی که عدد آن جز خالق لم یزل ندارد اگر گویند

سبب اختلاف صورت معلوم شد سبب اختلاف سیرت چیست چنانچه اکثر حکما و علما اولاد ایشان

بر نهج صواب می شوند و بعکس جواب آنست که غایت همت جهال و نهایت لذت ایشان جماع است

نفس ایشان گویا که فایض می گردد و بداخل منی ایشان فرا میگیرد و بسیاری از قوی و

ارواح و بنا برین در عقل و فکر سایر قوی قوی الحال و حسن الافعال می باشد اما

حکما و علما چون لذت و همت ایشان اکتساب کمالات و حصول مثوبات و وصول درجات

لاجرم متبری از لذات شده و بواسطه الضرورات تبیح المحظورات گاه گاهی بواسطه

بقا نسل بدین امر در اصل قصد اهم نمی نمایند و چون قلب تمام ایشان در فعل بسیار بود

طبیعت را اعتنای شافی و توجهی کافی بجانب مولود نباشد پس لاجرم ناقص عقل و کم

فهم و کم خرد افتاده باشد و حق درین سخن ارادت فاعل مختار است و اظهار قدرت

شامله کسی که حست و حکمت بالغه وهو یخرج الحی من المیت و

یخرج المیت من الحی یفعل الله ما یشاء و یفعل ما یرید و یحکم ما

حرره ۱۲۹۳ تمام شد نسخه تشریح مصوری بفرمایش میان احمد علیخان صاحب

دهلوی زاد الله شفقته که در حسن اخلاق و ذات خود یکتای روزگار اند تا بتاریخ محرم

سنه ۱۲۹۳ هجری از دست خط فقیر جمیل الدین صورت اختتام پذیرفت فقط تمت بالخیر

م ا م ت

٩١٠

MUSLIM UNIVERSITY LIBRARY
ALIGARH

This book is due on the date last stamped. An over due charge of one anna will be charged for each day the book is kept over time.

٣١١٣٩